

ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Шляхи підвищення конкурентоспроможності національної продукції на міжнародному ринку

Виконав: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти
ОПП "Міжнародні економічні відносини"
спеціальності 292 "Міжнародні
економічні відносини"

_____ Котюк Остап Орестович
(підпис)

Керівник д.е.н, проф.
_____ Яхно Тетяна Петрівна
(підпис)

ЛЬВІВСЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інститут, факультет Міжнародних економічних відносин та інформаційних технологій
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти другий
 Ступінь вищої освіти магістр
 Спеціальність 292 “Міжнародні економічні відносини”

Освітньо-професійна програма “Міжнародні економічні відносини”

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних
 економічних відносин
проф. В.О. Шевчук
 “___” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Котюк Остап Орестович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Шляхи підвищення конкурентоспроможності національної продукції на міжнародному ринку».

керівник роботи Яхно Тетяна Петрівна, д.е.н., проф. кафедри міжнародних економічних відносин,

затверджені наказом закладу вищої освіти від “___” _____ 20__ року № _____

2. Термін подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи наукові теорії та концепції формування конкурентної поведінки на міжнародному ринку; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених; міжнародні статистичні бази даних; офіційні матеріали органів державної влади України; нормативно-правові акти України відповідно до альтернативної енергетики.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) оцінка конкурентних позицій українських товаровиробників у міжнародній торгівлі, визначення факторів, що впливають на конкурентоспроможність українських підприємств.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) динаміка адаптації європейських підходів до зміцнення конкурентних позицій підприємств; результати кореляційно-регресійного аналізу залежність ВВП на душу населення європейських країн від індексу інновацій в європейському інноваційному табло.

6. Консультанти розділів роботи (за умови призначення наказом)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1 Теоретичні основи аналізу формування конкурентної поведінки на міжнародному ринку	Яхно Т.П.		
Розділ 2. Оцінка конкурентних позицій українських товаровиробників у міжнародній торгівлі	Яхно Т.П.		
Розділ 3. Проблеми та перспективи забезпечення конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку	Яхно Т.П.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи	жовтень 2024 р.	
2	Складання з керівником календарного плану роботи	жовтень 2024 р.	
3	Затвердження плану кваліфікаційної роботи	до 25 жовтня 2024 р.	
4	Опрацювання теоретичних джерел з теми кваліфікаційної роботи , складання бібліографії	листопад 2024 р.	
5	Написання I розділу	грудень 2024 р.	
6	Подання керівнику I розділу на перевірку	до 27 грудня 2024 р.	
7	Доопрацювання I розділу з врахуванням зауважень керівника	до 22 січня 2025 р.	
8	Збирання первинної інформації	лютий 2025 р.	
9	Написання II розділу	березень-квітень 2025 р.	
10	Подання керівнику II розділу на перевірку	до 1 травня 2025 р.	
11	Доопрацювання II розділу з врахуванням зауважень керівника	до 15 червня 2025 р.	
12	Написання III розділу	вересень 2025 р.	
13	Подання керівнику III розділу на перевірку	до 1 жовтня 2025 р.	
14	Доопрацювання III розділу з врахуванням зауважень керівника	до 1 листопада 2025 р.	
15	Написання вступу і висновків, складання списку використаних джерел	1 грудня 2025 р. - 10 січня 2026 р.	
16	Оформлення кваліфікаційної роботи	до 17 січня 2026 р.	
17	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування керівнику	до 1 лютого 2026 р.	
18	Подання роботи на кафедру	до 5 лютого 2026 р.	
19	Зовнішнє рецензування роботи, перевірка наявності плагіату	до 7 лютого 2026 р.	
20	Кафедральний захист роботи	12 лютого 2026 р.	
21	Подання роботи в ЕК	до 15 лютого 2026 р.	
22	Захист кваліфікаційної роботи в ЕК	19 лютого 2026 р.	

Студент

(підпис)Котюк О.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

Яхно Т.П.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ	11
1.1. Особливості формування міжнародної конкурентної стратегії підприємства.....	11
1.2. Аналіз конкурентних переваг підприємства.....	18
1.3. Підходи до методичного оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств.....	24
Висновки до розділу	
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ	30
2.1. Характеристика позицій України у глобальній системі конкурентоспроможності.....	30
2.2. Конкурентоспроможність українських підприємств у воєнний період...	45
2.3. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність українських підприємств.....	56
Висновки до розділу	
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ	67
3.1. Стратегії зміцнення позицій української продукції на ринку у післявоєнний період.....	67
3.2. Адаптація європейських підходів до зміцнення конкурентних позицій підприємств.....	75
3.3. Шляхи розвитку конкурентоспроможних галузей економіки країни.....	85
Висновки до розділу	
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97
ДОДАТКИ	109

АНОТАЦІЯ

Костюк О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності національної продукції на міжнародному ринку - Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою “Міжнародні економічні відносини” зі спеціальності “Міжнародні економічні відносини”. –Львівський торговельно-економічний університет. Львів. 2025.

У даній кваліфікаційній роботі визначаються теоретичні основи аналізу формування конкурентної поведінки на міжнародному ринку. У роботі представлена оцінка конкурентних позицій українських товаровиробників у міжнародній торгівлі, зокрема характеристика позицій України у глобальній системі конкурентоспроможності. Проаналізовано наявні виклики та майбутні можливості для підвищення конкурентоздатності продукції, що виготовляється в Україні, на глобальній арені. Базуючись на здійсненому дослідженні, окреслено напрями впровадження європейських методик з метою посилення ринкових позицій вітчизняних компаній.

Ключові слова: конкурентних переваг підприємства, стратегія, конкурентна позиція, глобальна система

ANNOTATION

Kostuk O. Ways to increase the competitiveness of national products on the international market - Manuscript.

Diploma work for obtaining a higher education degree "Master" in an educational and professional program International Economic Relations in the specialty International Economic Relations. - Lviv Trade and Economic University. Lviv. 2025.

This qualification work defines the theoretical foundations of the analysis of the formation of competitive behavior in the international market. The work presents an assessment of the competitive positions of Ukrainian producers in international trade, in particular, a description of Ukraine's positions in the global competitiveness system.

The problems and prospects of ensuring the competitiveness of Ukrainian producers in the world market are considered. Based on the analysis, ways of adapting European approaches to strengthening the competitive positions of enterprises are identified.

Keywords: competitive advantages of the enterprise, strategy, competitive position, global system

ВСТУП

Актуальність дослідження. Стосовно динамічної геополітичної ситуації та триваючих воєнних дій, спроможність українських комерційних структур демонструвати свою конкурентоспроможність стає надзвичайно важливою та водночас ускладненою. Військові дії впливають не лише на безпеку, а й істотно змінюють економічне середовище країни. Трансформації у світовій політичній арені, дефіцит життєво необхідних засобів, пошкодження виробничих потужностей та розриви у комерційних ланцюгах – сукупність цих обставин може суттєво підірвати здатність фірм конкурувати. У світлі цих реалій, вивчення та оцінка впливових елементів на продуктивність українських господарських суб'єктів у часи бойових дій набуває критичного значення. Подібна методологія дає змогу детальніше зрозуміти перешкоди, з якими зіштовхуються комерційні структури у військовий час, і формувати плани дій задля гарантування їхньої життєздатності та покращення ринкових позицій українських організацій у турбулентних умовах.

Метою дослідження є присутнє обґрунтування тих викликів та майбутніх можливостей, що стосуються здатності українських виробників змагатися на глобальній арені завдань:

- з'ясувати сутність та фундаментальні принципи конкурентоздатності у сфері міжнародної комерційної діяльності;
- проаналізувати методичні основи для розрахунку рівня конкурентоспроможності;
- систематизувати чинники, які детермінують здатність українських виробників конкурувати;
- встановити позицію України у глобальному конкурентному полі;
- вивчити конкурентні переваги українських компаній в умовах воєнного стану;
- виявити змінні, що формують конкурентоспроможність українських суб'єктів господарювання;

- розглянути шляхи повернення конкурентоздатності українських товарів у перспективі повоєнного часу;
- заглибитися у вивчення адаптації європейських практик для нарощування конкурентоспроможності фірм;
- сформулювати пропозиції щодо розвитку тих секторів національної економіки, які мають потенціал до конкуренції.

Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність товаровиробників.

Предметом дослідження є теоретичне осмислення, так і практична реалізація заходів для зміцнення позицій та розширення присутності вітчизняних виробників товарів на міжнародній арені.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні наукові методи: методи діалектичний та системно-структурний залучаються задля структурування методологічної бази вивчення змагальності фірм; теоретичні методи узагальнення, розкладання на складові та зведення – для впорядкування теоретичних здобутків стосовно природи конкурентоздатності; метод коефіцієнтів, а також підходи економіко-математичного моделювання та зіставлення – для ідентифікації та зіставлення зв'язків між показниками змагальності українських виробників товарів та закордонних суб'єктів господарювання; статистичні прийоми та методи порівняльного аналізу – для огляду світових тенденцій та зміни ринкової ситуації на міжнародному ринку; ж прийоми теоретичного узагальнення, відсторонення та надання чіткої форми – для вдосконалення концептуально-методичних основ дослідження шляхів та інструментів покращення конкурентних позицій українських виробників.

Інформаційну базу дослідження було відзначено праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджують питання конкурентоспроможності. Одночасно з цим було акумульовано статистичну інформацію з авторитетних джерел, а саме: Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі України, а також Торгово-промислової палати України.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у навчальному процесі з дисциплін моделі підприємницької

діяльності глобалізованого світу, а також у практичній роботі суб'єктів, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Структура роботи визначається логікою дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

1.1. Особливості формування міжнародної конкурентної стратегії підприємства

Конкуренція є одним із ключових елементів ринкової економіки. Ринок, а також ті важелі, що ним керують, не матимуть належної дієвості, якщо в них не вкорінені різноманітні форми конкурентних взаємодій.

Термін «конкуренція» має коріння у латинському виразі «concurrere», яке означає «стикатися» чи «зіткнутися». По суті, конкуренція являє собою боротьбу суб'єктів ринкової системи за облаштування найвигідніших обставин для виготовлення, збуту чи купівлі товарів та сервісів, а також за максимізацію фінансової вигоди. Такий тип економічних відносин виникає тоді, коли виробники діють як незалежні, самостійні суб'єкти, а їхня взаємна залежність визначається лише ринковою кон'юнктурою та прагненням перевершити суперників у виробництві й збуті продукції.

У межах ринкових відносин конкуренція постає як природне й об'єктивне явище, що виступає своєрідним законом функціонування товарного господарства. Її дія слугує зовнішнім стимулом для виробників, заохочуючи їх підвищувати ефективність праці, розширювати обсяги виробництва, прискорювати розвиток науково-технічного прогресу, удосконалювати організаційні процеси та систему оплати праці.

У процесі свого розвитку конкуренція пройшла певну еволюцію - від простих до більш складних форм. Це явище було притаманне ще рабовласницькому, феодальному та навіть первіснообщинному суспільству, а її виникнення історично пов'язують із періодом простого товарного виробництва. Конкуренція між дрібними товаровиробниками - ремісниками та селянами - ґрунтувалася на ринковій вартості товару. Ті виробники, які витрачали більше

праці на одиницю продукції, ніж це було суспільно необхідно, втрачали конкурентні позиції та зазнавали невдач у ринковому змаганні [4].

Конкуренція, у свою чергу, має як позитивні, так і негативні сторони. Протягом тривалого часу в нашій країні основна увага зосереджувалася саме на її негативних наслідках - витісненні дрібних виробників великим капіталом, розоренні одних та збагаченні інших, посиленні соціальної нерівності, зростанні майнової диференціації населення, загостренні проблем безробіття, інфляції тощо.

Позитивна роль конкуренції в ринковій економіці виявляється через низку функцій, які вона виконує:

по-перше, як свідчить світовий досвід, конкуренція охоплює всі взаємозв'язки між виробництвом і споживанням, виступаючи єдиним ефективним засобом досягнення рівноваги між попитом і пропозицією, а також між суспільними потребами та виробництвом;

по-друге, вона змушує товаровиробників зменшувати індивідуальні витрати виробництва, що спонукає підприємців постійно вдосконалювати технічну базу, впроваджувати інновації та шукати шляхи економії ресурсів, сировини й матеріалів;

по-третє, конкуренція стимулює підвищення якості товарів і послуг. Ця функція набуває особливої ваги в умовах сучасного розвитку науки й технологій, коли кожен виробник має можливість удосконалювати споживчі властивості продукції, пристосовуючись до змін потреб і смаків споживачів;

по-четверте, історично важливою функцією конкуренції є формування ринкової ціни, за допомогою якої забезпечується узгодження між суспільними потребами та обсягами виробництва.

Виконуючи зазначені функції, конкуренція безпосередньо сприяє підвищенню ефективності виробництва, стимулює його технічний розвиток, покращення якості продукції та розширення її асортименту.

У результаті цього конкуренція стає рушійною силою економічного прогресу, спонукаючи підприємства до інноваційної діяльності, впровадження

нових технологій і раціонального використання ресурсів. Саме завдяки конкурентному середовищу створюються умови для підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції та задоволення зростаючих потреб споживачів. Таким чином, конкуренція виступає важливим чинником розвитку ринкової економіки та забезпечення її динамічності.

Окрім того, суперництво допомагає кристалізувати гнучку та здібну до пристосування економічну будову, яка може оперативнo відгукуватися на коливання ринкової ситуації. Воно мотивує бізнесменів неухильно вдосконалювати методології управління, доводити до досконалості виробничі цикли та нарощувати професійну майстерність персоналу. Цим самим закладається фундамент для невинного економічного поступу, розквіту малих та середніх підприємств, а також покращення рівня життя громадян.

Отже, конкуренція виступає не лише засобом боротьби за прибуток, а й важливим механізмом економічного розвитку, що забезпечує ефективне функціонування ринку та його рівновагу.

Серед наукових праць, присвячених теоретичним основам конкуренції, її сучасним формам, міжнародному конкурентному середовищу та аналізу причин і умов здобуття конкурентних переваг, варто виділити дослідження таких вчених, Пащук Л. В. [38], Свищук І. Л. [38], Педченко Н. С. [41], Євтушенко Н. О. [18], Пільник Т. А. [20]. Значний внесок у вивчення проблем конкуренції зробили й науковці ЛТЕУ С. Семів [46].

Конкурентна теорія була систематизована Адамом Смітом у його опусі «Дослідження про природу і причини багатства народів» (вийшов друком 1776 року). Оригінальність погляду Сміта полягала в тому, що він першим:

- визначив конкуренцію як суперництво, яке впливає на ціни: підвищує їх при скороченні пропозиції та знижує при її надлишку;
- викладено був наріжний камінь змагальності — засада «невидимої долоні», яка ж ото й полягає в тому, що комерсанти, мов ляльки на джгутіках, змушені чинити так, неначе їх веде якийсь «взірцевий» напрямок

господарського поступу, а ринкові сили самі ж відсікають підприємства, котрі тиснуть на ринок товарами, що не мають попиту серед покупців.

- теоретичне підґрунтя для детального та еластичного конкурентного процесу було ним виведено, механізм цей, за задумом, об'єктивно згладжує стандартну рентабельність у секторі та забезпечує найбільш вигідне спрямування активів між окремими сферами господарювання. Сутність тонкості даного механізму полягає в тому, що коли потреба у певному продукті спадає, найбільших ускладнень зазнають підприємства, котрі випускають товари низької якості або ті, що мають надмірну собівартість. Еластичність же цього механізму демонструється у його моментальній відповіді на будь-які коливання у зовнішніх умовах;

- сформульовано ключові засади, за яких конкуренція стає дієвою: присутність значної кількості суб'єктів як з боку реалізації, так і з боку придбання, повсюдний доступ до відомостей, вільне переміщення засобів виробництва та нездатність будь-якого окремого постачальника змінювати вартість продукції на ринку, при дотриманні початкової якості або стандарту сервісу.

- створено концепцію, яка окреслює шляхи для стимулювання та зміцнення конкурентного середовища. Ця концепція демонструє, що за умов функціонування ринкової системи можливо досягти найвищого рівня задоволення запитів користувачів, одночасно гарантуючи найбільш раціональне використання наявних ресурсів у загальносупільному вимірі.

Для більш глибокого розуміння сутності конкуренції варто звернутися до визначень цього поняття, запропонованих різними авторами.

Згідно з визначенням, яке дають К. Макконелл та С. Брю, конкуренція являє собою стан, коли на ринку оперує значна кількість самостійних, не пов'язаних між собою покупців та продавців, а також коли відсутні штучні перешкоди для доступу на ринок чи виходу з нього.

Пащук Л. В. [38], розглядав конкуренцію як боротьбу між старим і новим, пов'язану з впровадженням інновацій.

Фахівці в галузі науки вирізняють три головні способи осмислення суті конкуренції: той, що базується на поведінці, той, що зосереджується на структурі, та той, що розглядає функції. Підхід, сфокусований на поведінці, бачить конкуренцію як змагання за фінансові ресурси споживача шляхом задоволення його запитів. Структурний підхід концентрується на дослідженні організації ринку з метою визначення меж самостійності суб'єктів купівлі-продажу (різновиди ринків) та алгоритмів виходу з нього. Натомість функціональний підхід інтерпретує конкуренцію як протистояння застарілого і нововведеного, інноваційний рух, де приховане набуває видимої форми.

У праці своєї «Міжнародна конкуренція» Майкл Портер [45] акцентує увагу на тому, що взаємодія конкурентів є процесом невинним та схильним до трансформацій, де безперервно виникають інноваційні продукти, свіжі стратегії просування, оновлені технології виготовлення й нові частки ринку. Крім того, він радив проводити аналіз суперників, ґрунтуючись на таких аспектах: бажані фінансові результати; схильність до прийняття ризиків; фундаментальні принципи компанії; механізми нагляду та мотивації; кадровий устрій; методи фінансового обліку; манера кермування; бачення майбутнього розвитку підприємства; склад правління; а також регуляторні вимоги держави та взяті на себе зобов'язання компанії. На переконання Портера, компанії здатні демонструвати своїм опонентам наявність довготривалої переваги у суперництві.

Свищук І. Л. [38], під терміном «конкуренція» розуміє суперництво між юридичними або фізичними особами (конкурентами), які прагнуть досягти однієї й тієї ж мети.

Педченко Н. С. [41], розглядає конкуренцію як процес, у якому суб'єкти використовують свої конкурентні переваги для збереження лідерства або досягнення інших цілей у суперництві з конкурентами, прагнучи задовольнити об'єктивні чи суб'єктивні потреби в межах закону або природних умов. Конкуренція виступає рушійною силою розвитку як окремих суб'єктів, так і суспільства в цілому.

Пільник Т. А. [20], розглядає ринкову конкуренцію як суперництво фірм за обмежену частку платоспроможного попиту споживачів у доступних сегментах ринку та підкреслює, що наразі не існує єдиного загального визначення поняття «конкуренція».

Для успішної реалізації конкурентної стратегії необхідно враховувати дії конкурентів у відповідному напрямку. Виділяє такі ключові фактори для аналізу конкурентів: стратегічна орієнтація; якість продукції; організація збуту та продажу; маркетингові можливості; виробничий потенціал; фінансовий стан; рівень науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; забезпеченість енергією та сировиною; географічне розташування виробництва та збуту; витрати; рівень підготовки керівників і персоналу; імідж компанії.

Отже, серед науковців, як вітчизняних, так і іноземних, спостерігається розбіжність у поглядах на сутнісну природу терміну «конкуренція» та його кореляції з подібними поняттями, зокрема міжнародною конкуренцією, конкурентними перевагами та конкурентними позиціями. Деякі наукові кола навіть висловлюють думку, що на світовій арені змагаються не країни, а радше корпорації, і в умовах глобалізаційних процесів пряма конкуренція між державами фактично нівелюється, що змушує сумніватися у вагомості її вивчення. Ключовим детермінантом високого рівня конкурентоспроможності учасників міжнародних економічних взаємин вважається їхній хист до інноваційних впроваджень.

Модель п'яти сил конкуренції, представлена нижче на рис.1.1., є важливим концептуальним інструментом для дослідження ключових факторів впливу конкуренції на ринок та оцінки сили й слабких сторін кожного з них. Застосування цієї моделі дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування конкуренції.

Рис.1.1 Модель п'яти сил конкуренції

Складено автором за: [5]

Тож, можна резюмувати, що суперництво, особливо те, що виходить за межі однієї країни, є головним механізмом урегулювання ринку. При цьому йому притаманні некерованість та внутрішні колізії. З одного боку, така конкуренція діє як поштовх для збільшення обсягів виробництва, підвищення гатунку товарів та кращого задоволення запитів тих, хто купує.

Водночас конкуренція може негативно впливати на стабільність суспільного виробництва, проявляючись у надвиробництві або нестачі товарів. У прагненні вижити на ринку виробники часто об'єднуються у великі монополії, що пригнічує розвиток здорової конкуренції та призводить до стагнації виробництва. Це, у свою чергу, породжує негативні соціальні наслідки, такі як безробіття та значне зростання диференціації доходів населення.

З іншого боку, конкуренція може дестабілізувати суспільне виробництво, проявляючись у надлишку або дефіциті товарів. У боротьбі за виживання на ринку підприємства часто об'єднуються в великі монополії, що стримує розвиток здорової конкуренції та спричиняє застій виробництва. Як наслідок,

виникають негативні соціальні ефекти, зокрема безробіття та різке зростання нерівності доходів населення.

1.2. Аналіз конкурентних переваг підприємства

Однією з ключових проблем забезпечення конкурентоспроможності підприємства є здатність зберігати свою конкурентну перевагу. Поняття “конкурентна перевага” означає властивості товару, бренду чи самого підприємства, які роблять їх кращими за пропозиції конкурентів у процесі ринкової боротьби.

Такі властивості чи атрибути можуть бути різноманітними та стосуватися як основного товару, так і супутніх послуг, особливих способів виробництва чи збуту, характерних саме для певної фірми або продукту. Для досягнення успіху та стабільного розвитку підприємство повинно виявити джерела цієї переваги, забезпечити умови для її тривалого збереження та на цій основі сформуванати власну конкурентну бізнес-стратегію.

За М. Портером, конкурентні переваги виявляються у нижчих витратах порівняно з конкурентами або у здатності оцінювати й контролювати додану вартість, що перевищує витрати на диференціацію. [45]

Конкурентну перевагу ні в якому разі не слід плутати з потенційними можливостями компанії. На відміну від можливостей, конкурентна перевага є фактом, що підтверджується реальними та помітними перевагами для покупців. Можна мати передові технології або більш кваліфікований персонал, ніж у конкурентів, але при цьому демонструвати гірші економічні результати. У такому випадку ці переваги не можна вважати справжніми конкурентними — вони лише створюють передумови для можливого майбутнього випередження конкурентів. Саме тому в бізнес-практиці конкурентні переваги виступають головною метою та підсумком господарської діяльності.

Саме тому в практиці бізнесу конкурентні переваги є головною метою й результатом господарської діяльності .

В. Павлова пропонує такий алгоритм визначення конкурентних переваг:

- визначити саме поняття конкурентної переваги та можливі її види;
- побудувати уявну структуру галузі, у якій функціонує підприємство;
- дослідити джерела конкурентних переваг і забезпечити їхню стійкість;
- аналізувати та прогнозувати дії основних конкурентів.

Досягнення конкурентних переваг можливе завдяки систематичному моніторингу впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на конкурентоспроможність підприємства.

Отже, конкурентні переваги базуються на унікальних властивостях (сильних сторонах) підприємства, які дають йому змогу протистояти конкуренції та здобувати перемогу у ринковій боротьбі.

Вважають, що ефективність конкурентних переваг залежить від того, наскільки конкуренти здатні копіювати досвід лідерів галузі.

Це змушує підприємства певний час удосконалювати власне виробництво. Проте такий підхід є ризикованою стратегією: він може передбачати незаконні методи та призводити до формування негативного іміджу, хоча на початковому етапі за рахунок нижчої ціни порівняно з конкурентами можна підвищити прибутковість.

Роздивившись подані тлумачення поняття «конкурентні переваги», випливає, що сутність конкурентної переваги полягає перш за все у вмінні компанії раціонально задіювати наявні дефіцитні активи з метою здобуття більш стійкого та довготривалого стану на ринковій арені, ніж у її опонентів. Таким чином, нагальним стає завдання з'ясування, в які напрямки найбільш доцільно інвестувати ресурси, й які потенційні шляхи зростання для фірми гарантуватимуть значний ступінь конкурентних переваг.

У фаховій економічній літературі прийнято розрізняти конкурентні переваги, що походять зсередини, та ті, що спрямовані на зовнішнє середовище. Перевагу класифікують як «внутрішню» тоді, коли вона випливає з особливостей підприємства: це можуть бути досягнення у сфері мінімізації виробничих витрат, ефективності управління чи унікальних властивостей

продукції, що підвищують її цінність для самого виробника, даючи змогу мати нижчу собівартість у зіставленні з опонентами на ринку.

Внутрішня конкурентна перевага зумовлена ліпшою «ефективністю», завдяки якій компанія отримує вищий рівень прибутковості та здатність краще витримувати зменшення відпускної ціни під тиском ринкових умов чи суперництва. Спираючись на ці наявні сильні сторони, підприємства розробляють власні ринкові чи конкурентні підходи.

Стратегія, заснована на внутрішній конкурентній перевазі, передбачає домінування за рахунок витрат і спирається переважно на організаційне та виробниче ноу-хау підприємства. Натомість стратегія, що впливає із зовнішньої конкурентної переваги, є стратегією диференціації і базується на маркетинговому ноу-хау, тобто на здатності компанії виявляти та задовольняти потреби покупців, які залишаються незадоволеними існуючими продуктами.

Отже, внутрішня конкурентна перевага орієнтована на оптимізацію ресурсів і підвищення ефективності виробництва, що дозволяє знижувати витрати та забезпечувати стійку рентабельність. Зовнішня конкурентна перевага, навпаки, фокусується на цінності для споживача, тобто на здатності підприємства створювати унікальні пропозиції, що задовольняють специфічні потреби ринку. Злиття обох типів здобутків дарує компанії нагоду не просто триматися міцно на ринковій арені, а й бадьоро нарощувати свою частку, завдяки налагодженості внутрішньої роботи та новому, креативному погляду на те, чого бажає клієнт.

Також можна виокремити основні різновиди внутрішніх і зовнішніх конкурентних переваг підприємства. До внутрішніх переваг належать такі групи:

- Виробничі - рівень продуктивності праці, економне використання ресурсів, раціональна експлуатація основних фондів.
- Технологічні - сучасність і прогресивність технологічних процесів, їхня гнучкість, а також застосування досягнень науково-технічного прогресу.

-Кваліфікаційні - професіоналізм, майстерність, ініціативність і творчий підхід персоналу, а також схильність працівників до впровадження нововведень.

-Організаційні - сучасна, прогресивна та гнучка організаційна структура, чіткість і ефективність управлінських процесів.

-Інноваційні - системи й методи створення та впровадження нових технологій і послуг, наявність та використання "ноу-хау".

-Економічні - забезпеченість фінансовими ресурсами, платоспроможність, прибутковість, ліквідність і рентабельність підприємства.

До зовнішніх конкурентних переваг підприємства можна віднести такі групи:

Інформаційні - належні системи для отримання і опрацювання відомостей, ґрунтовна обізнаність щодо поточної ситуації та напрямків еволюції ринку, зрушень у діловому кліматі, манери поведінки покупців, суперників та інших суб'єктів ринкових відносин.

Конструктивні - технічні параметри продукції, її дизайн, функціональність та упаковка.

Кон'юнктурні - ринкові умови, у яких працює підприємство, характер конкурентного середовища, кількість конкурентів і ступінь інтенсивності конкуренції.

Сервісні - рівень, якість та доступність послуг, що супроводжують основний товар або пропонуються додатково.

Іміджеві - репутація підприємства, сприйняття бренду споживачами, популярність і довіра до продукції.

Цінові - рівень цін, їхня динаміка, соціальна орієнтованість, а також ринкова влада підприємства у встановленні цін.

Збутові - сформований портфель замовлень, ефективні методи та канали розподілу продукції.

Комунікаційні - канали поширення інформації про підприємство, ефективність рекламних і PR-заходів, наявність і активне використання механізмів зворотного зв'язку.

М. Портер у своїй моделі формування конкурентних переваг організації виділяє такі ключові положення:

1. Економічна політика має спиратися на конкурентну стратегію, оскільки саме вона визначає напрям розвитку підприємства в умовах ринкової боротьби.

2. Орієнтація на вітчизняних постачальників забезпечує більш стійкі переваги, адже локальні зв'язки здатні підвищити надійність поставок і адаптацію до національних умов.

3. Міжнародна стратегія є необхідною умовою конкурентного успіху, оскільки вихід на глобальні ринки розширює можливості підприємства та посилює його сильні сторони.

4. Основною перевагою в конкурентній боротьбі є інноваційність — прагнення до постійного вдосконалення та створення унікальних рішень.

5. Рівень економічного розвитку країни визначається її позиціями у світовій економіці, наявними конкурентними перевагами, здатністю їх розвивати та швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Аналіз конкурентних переваг за М. Портером включає низку послідовних етапів [45]:

- дослідження історії розвитку та успіху провідних галузей;
- визначення глобальної позиції фірми;
- формування та оцінка її стратегії;
- аналіз ланцюга створення цінності підприємства;
- оцінка факторів, що забезпечують утримання конкурентних переваг;
- аналіз детермінант конкурентних переваг країни;
- створення, доведення доцільності та досягнення згоди стосовно кроків, спрямованих на покращення змагальності на рівні держави, секторів економіки та конкретних комерційних структур;

- організація контролю результатів і формування стимулів для їх досягнення.

Як уже було сказано, Майкл Портер ідентифікує п'ять рушійних сил конкурентної боротьби, які формують рівень прибутковості певного сектору економіки та визначають такі аспекти, як ціноутворення, операційні витрати та потреба у капіталовкладеннях:

- інтенсивність змагання між уже присутніми на ринку компаніями;
- потенційний ризик вступу нових гравців до галузі;
- можливий вплив товарів чи послуг, що можуть замінити існуючі пропозиції;
- здатність постачальників диктувати умови торгівлі;
- спроможність покупців впливати на умови купівлі.

Взаємодія цих сил формує конкурентний тиск у галузі та визначає стабільність конкурентних позицій компанії. Методологічною основою “теорії конкурентних переваг” за М. Портером є “діамант”, детермінант конкурентних переваг країни [45].

Ця модель пояснює, чому деякі країни досягають стійких успіхів у певних галузях, і включає чотири взаємопов'язані групи факторів, які формують національні конкурентні переваги. Якщо потрібно, можна далі перефразувати або подати детальний опис кожної групи детермінант.

У сукупності ці детермінанти формують середовище конкурентного розвитку в умовах глобальної конкуренції, причому кожен елемент «діаманта» підсилює інші. Конкурентні переваги відображають ті сфери, у яких підприємство досягло кращих результатів порівняно з конкурентами. Вони дають змогу правильно визначити стратегію позиціонування товарів і послуг на ринку, обрати найбільш перспективні цільові сегменти та зосередити на них фінансові ресурси підприємства.

Отже, щоб утримувати конкурентну перевагу, підприємству необхідно постійно розширювати коло її джерел і вдосконалювати їх, переходячи до переваг вищого рівня, які є більш стійкими та довготривалими. Для збереження

лідерства потрібні систематичні зміни, а фірми мають вчасно реагувати на тенденції, що виникають у галузі, й у жодному разі не ігнорувати їх. Важливо також інвестувати у зміцнення тих напрямів діяльності, які є найбільш уразливими для конкурентів.

1.3. Підходи до методичного оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств

Повномасштабне вторгнення на територію нашої держави спричинило суттєві трансформації у діяльності українських підприємств та в системах підтримання їхньої конкурентоспроможності, що в подальшому може стати передумовою виникнення економічних кризових процесів. Тому наразі наукова спільнота має зосередити увагу на терміновому вивченні питань, пов'язаних із пошуком дієвих стратегій забезпечення конкурентоспроможності в умовах воєнного стану, а також аналізом підходів, застосованих у періоди криз та економічних спадів як у вітчизняній, так і у світовій практиці. Активне використання заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств, що охоплюють як якісні, так і кількісні характеристики їхнього функціонування та враховують як матеріальні, так і нематеріальні ресурси, може позначатися на методичних підходах до оцінювання рівня конкурентоспроможності.

Кількісні підходи до оцінювання конкурентоспроможності передбачають використання розрахунків відносних показників, зокрема різноманітних коефіцієнтів і метрик, що відображають рівень основних параметрів конкуренції. Отримані дані надалі узагальнюються у групові та інтегральні показники, що дає змогу визначити фактичний потенціал підприємства у сфері стратегічного управління та забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Кількісні способи оцінювання конкурентоспроможності передбачають обчислення відносних показників — зокрема коефіцієнтів та інших метрик, що характеризують рівень основних параметрів конкурентної боротьби. Згодом ці

дані об'єднуються у групові та інтегральні індикатори, що дає можливість визначити реальний потенціал підприємства у сфері стратегічного управління та забезпечити ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

Проте цей підхід не можна вважати повністю об'єктивним, оскільки він ґрунтується на вагових коефіцієнтах, визначених експертним шляхом. Якісні методики, хоч і характеризуються недостатньою математичною формалізацією та не дають змоги застосовувати отримані результати для глибокого аналітичного опрацювання, все ж забезпечують можливість оцінювання фактичних обставин.

Систематизація методів аналізу конкурентоспроможності підприємства

Ознака класифікації	Група методів	Методи
За способом оцінювання	Кількісні Якісні	Розкладений у спосіб, інтегральний підхід, підхід різниць, метод точок Розбір за СВOT, методологія фахових суджень, методи, засновані на пошуку найкращих рішень
За формою представлення результатів	Матричні Індексні Графічні	БКГ-матриця, аналітичний інструмент МакКінзі, матриця типу Shell/PPM, методологія PIMS, розробка Ансоффа
За показниками і змінними, що використовують під час аналізу	Методи, що характеризують ринкові позиції Методи, що характеризують рівень менеджменту Методи, що характеризують фінансово-економічну діяльність	БКГ-матриця, підхід від МакКінсі, розробка від Shell.' DPM, підхід PIMS, модель за Портером Підхід LOTS, оцінювання експертне, аналіз ситуаційний, карти стратегічних угруповань, бенчмаркінг
За ступенем охоплення аспектів функціонування підприємства	Спеціальні Комплексні	Здатність продукції витримувати конкуренцію, підходи на основі матриць. Методи оцінки через індекси, комплексні показники, а також бальна система. Матрична модель "Бостонської консалтингової групи", методика МакКінсі, розробка компанії "Шелл". DPM
За рівнем ухвалення рішення	Тактичні Стратегічні	Сукупні підходи, розгляд переваг, що дають перевагу над іншими, концепція дієвого суперництва, здатність товару витримувати конкуренцію, незалежна експертна оцінка
За середовищем виникнення невизначеності	Методи, що враховують вплив ризиків зовнішнього середовища Методи, зорієнтовані на внутрішніх ризиках	Оцінка стану безпеки, підхід на основі експертних суджень, розбір ситуації, порівняльний аналіз (бенчмаркінг). Методика визначення рівня підготовленості персоналу, спосіб експертних висновків, вивчення переваг суперників.

Складено автором за: [44]

Матричні методи застосовуються для дослідження двовимірних матриць, що формуються за принципом координатної системи. Основним недоліком такого підходу є обмежена кількість показників і характеристик, які можуть бути враховані під час оцінювання. Індексні методи передбачають обчислення

окремих індексів за ключовими напрямками діяльності підприємства та їх подальше агрегування в інтегральний показник, що дає змогу виконувати складніші розрахунки й математичні операції.

Апарати візуалізації, а саме графічні прийоми, застосовують для окреслення меж того, що називають багатокутником конкуренції, котрий відзначається своєю зрозумілістю та легкістю у дослідженні. Проте, цей спосіб має свої межі: він не здатен брати до уваги різну вагомість чинників, що впливають на здатність конкурувати, і не дозволяє встановити сумарний стан конкурентної улежливості фірми чи провести всеосяжну експертизу діяльності її ключових напрямків — випуску продукції, просування на ринку, управління коштами, та інших.

Інтегровані підходи припускають ґрунтовне опрацювання даних та дають можливість вивчати великий обсяг найважливіших показників функціонування фірми. Використання таких методів дозволяє здобути найвичерпніші та найдостовірніші відомості щодо спроможності конкурувати, адже вони охоплюють суттєву кількість як внутрішніх, так і позафірмових господарських чинників. Водночас, стратегічні способи насамперед зосереджені на встановленні місця компанії на ринку. Тактичні ж способи спираються на розгляд окремих складових роботи товариства, а висновки, зроблені на їхній підставі, зазвичай стосуються нетривалого періоду.

Залежно від того, як саме проводиться наша класифікація, один і той самий спосіб може потрапити до різних категорій. Наприклад, матриця БКГ формально є методом, заснованим на роботі з матрицями, проте її використання вимагає проведення аналітичного зважування становища фірми на ринку, що автоматично надає їй статусу інструменту стратегічного планування. Таким чином, у реальному застосуванні різні методики нерозривно переплітаються. Серед найважливіших тактичних прийомів для визначення рівня конкурентоздатності організації виділяють ті підходи, які базуються на дослідженні етапів життєвого циклу продукції, частки, яку займають на ринку, концепцій ефективного суперництва, наявності незаперечних переваг, а також

ступеня конкурентоспроможності самих товарів чи послуг, та інші подібні. [16].

З огляду на сучасні кризові умови запропоновано доповнення у вигляді нової класифікаційної ознаки, що враховує характер середовища, у якому виникає невизначеність. Це дозволило виокремити нові групи методів. Зокрема, формуються методи, спрямовані на врахування зовнішніх ризиків, а також підходи, орієнтовані на оцінку внутрішніх загроз.

Основою цих методик є прогнозування потенційних зовнішніх і внутрішніх небезпек для підприємства. Застосування таких підходів забезпечує отримання експертних висновків, необхідних для розроблення та впровадження подальших стратегічних ініціатив.

До методів, що враховують вплив зовнішніх ризиків, зокрема відноситься аналіз безпекової ситуації, який, на нашу думку, повинен спиратися на прогнозні оцінки діяльності підприємства та застосування вже відомих методик оцінки економічної небезпеки та якісних методів оцінювання), метод експертних оцінок, ситуаційний аналіз і бенчмаркінг.

Методи, спрямовані на виявлення внутрішніх ризиків, включають, зокрема, оцінку готовності персоналу (яка дає змогу визначити здатність співробітників ефективно діяти в умовах невизначеності або криз), застосування експертних оцінок та аналіз конкурентних переваг підприємства.

У процесі середньострокового та довгострокового планування життєздатності вітчизняних компаній, життєво важливо брати до уваги дію невизначеності, яка може мати джерело як зовні, так і всередині організації. Центральним із тих зовнішніх детермінантів, що системно чинить згубний вплив як на економіку держави в цілому, так і на діяльність конкретних суб'єктів господарювання, є повномасштабна агресія Російської Федерації проти України. Бойові зіткнення суттєво підривають здатність українських фірм конкурувати, спричиняючи зміни у макроекономічних індикаторах, а також у зовнішньоекономічних операціях, зокрема, у сфері торгівлі (експортно-імпорتنі потоки). Найбільш відчутним цей ефект є у царині залучення капіталу: через триваючі воєнні протистояння у ключових економічних зонах закордонні

та вітчизняні інвестори призупиняють або взагалі скасовують свої ініціативи, що, як наслідок, спричиняє флуктуації вартості та рентабельності у різних галузях національного господарства. В умовах, що склалися, системи забезпечення економічної стійкості підприємств зобов'язані демонструвати швидку реакцію, здійснювати валізацію усіх наявних небезпек та робити прогнози щодо можливих ризиків, аби гарантувати всебічний і дієвий опір цим викликам.

Аби виміряти, наскільки українські виробники здатні конкурувати, варто звертатися до різноманітних джерел відомостей. До них належать: офіційні служби державної статистики, урядові агенції та ініціативи, спрямовані на підтримку, торгово-промислові палати та галузеві об'єднання, міжнародні установи, що займаються ранжуванням, а також різноманітні аналітичні групи та науково-дослідні інституції.

Отже, можна констатувати, що наявні методика, які ми розглянули, самі по собі не зовсім задовольняють потреби українського бізнесу, адже дилема стосовно вибору єдиного виміру й тих чинників конкурентоспроможності, котрі цей вимір формують, досі не має остаточного розв'язання. Кожне підприємство обирає власний підхід до використання конкретного методу чи їх комбінації, враховуючи специфіку завдань, рівень прийняття рішень та умови конкурентного середовища. Водночас для отримання максимально повної інформації доцільно застосовувати кілька методів одночасно, але тільки після їхньої ретельної адаптації до українських реалій.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

2.1. Характеристика позицій України у глобальній системі конкурентоспроможності

Низький рівень конкурентоздатності товарів, що пропонуються переважною кількістю вітчизняних підприємств, тримається як ключова перешкода на шляху поступу української економіки. На динаміку економічного зростання держави впливають сукупно три основні категорії чинників: стан технологічної бази, рівень розвитку суспільних інституцій та загальні макроекономічні обставини. Для визначення позиції України у глобальному конкурентному середовищі було здійснено аналіз її місця у світових рейтингах, що дозволило окреслити основні сильні та слабкі сторони, які формують конкурентоспроможність українських виробників.

Проведений аналіз засвідчив, що ключовими перешкодами для зміцнення конкурентних позицій України є інституційна нестабільність, недостатній рівень інноваційності економіки, низька продуктивність праці та обмежені можливості для технологічної модернізації підприємств. Разом із тим, Україна має вагомі передумови для підвищення своєї конкурентоспроможності, серед яких — значний людський капітал, вигідне географічне розташування, наявність окремих високотехнологічних секторів та потенціал інтеграції у глобальні виробничі ланцюги.

Узагальнення даних міжнародних рейтингів дозволяє оцінити конкурентні позиції країни в динаміці та визначити стратегічні напрямки їх покращення. Зокрема, для забезпечення сталого розвитку української економіки необхідним є удосконалення інституційного середовища, активізація інноваційної діяльності, створення сприятливого інвестиційного клімату та підтримка модернізації виробничих потужностей.

Можна історично представити рейтинг (позицію) України в глобальному конкурентному середовищі — через динаміку основних індексів, на прикладі Global Competitiveness Index (GCI), а також доповнення іншими показниками (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Рейтинг (позицію) України в глобальному конкурентному середовищі

Рік	Рейтинг України	Коментар / тенденції
2007	69	Ранні роки дослідження помірна конкурентоспроможність
2011	73	Невелике падіння
2012	72	Тимчасовий підйом
2013	89	Невелике падіння
2014	82	Значне зниження в рейтингу
2015	82	Значне зниження в рейтингу
2016	73	Значний стрибок — позитивна динаміка.
2017	84	Падіння після попереднього підйому.
2018	76	Тимчасове відновлення.
2019	79	Падіння, враховуючи геополітичні та економічні виклики.
2020	78	Падіння, враховуючи геополітичні та економічні виклики.
2021	83	з ~140 країн
2022	85	з 63 країни

Складено автором за: [24]

Протягом 17 років Світовий банк спільно з Міжнародною фінансовою

корпорацією (IFC), яка входить до групи Світового банку, проводили дослідження під назвою «Ведення бізнесу» (Doing Business). Метою цього дослідження є об'єктивна оцінка регуляторних актів, що регулюють підприємницьку діяльність, а також ступеня їх виконання в різних країнах, включно з окремими містами на регіональному рівні. За даними рейтингу 2020 року, Україна посіла 64-е місце серед 190 країн. Міністерство економіки, спираючись на власний аналіз, зазначає, що у рейтингу за 2021 рік країні необхідно суттєво покращити всі показники, що впливають на загальний індекс Doing Business.

Попри виклики та наслідки пандемії COVID-19, Україна продовжувала вдосконалювати своє законодавство, роблячи інвестиційну діяльність більш привабливою, безпечною та сприятливою для бізнесу. Було впроваджено понад 30 законодавчих змін, зокрема у сферах:

1. Захист міноритарних інвесторів — прогнозоване підвищення на 50 позицій у рейтингу;
2. Реєстрація власності — підняття на 15 позицій;
3. Регулювання банкрутств — покращення на 60 позицій.

Крім того, скасовано пайовий внесок при будівництві промислових об'єктів, зменшено середню вартість підключення до електромереж на 18,9% по всій країні, а також впроваджено низку дерегуляторських змін у сфері податкового адміністрування (уряд має на меті потрапити у топ-30 за цим показником у найближчі роки). Додатково скорочено час здійснення торгових операцій як для експортерів, так і для імпортерів.

Від 2017 року Міжнародний інститут розвитку менеджменту (IMD) регулярно публікує рейтинг цифрової конкурентоспроможності країн світу. Ключова мета цього дослідження полягає в кількісній оцінці темпів технологічних трансформацій у різних державах, що має прямий вплив на формування стратегічних рішень щодо національних економічних конкурентних переваг та перспективного бізнесового планування. Ця рейтингова система допомагає усвідомити ступінь адаптації країни до

цифрових інновацій та їхній вплив на перетворення у функціонуванні урядових інституцій, комерційних організацій та соціуму в цілому.

У рамках дослідження, проведеного у 2022 році, було охоплено 63 держави, кожна з яких оцінювалася на підставі 50 різноманітних показників, об'єднаних у три ключові блоки:

«Розуміння» – цей критерій фокусувався на визначенні стану нефізичної інфраструктури та механізмів, задіяних у процесі цифровізації;

«Технічна база» – тут відбувався розбір чинників, які створюють сприятливе середовище для інкорпорації та прогресу цифрових інновацій;

«Перспективи адаптації» – цей аспект вимірював ступінь засвоєння технологічних рішень на рівнях влади, комерційного сектору та громади в цілому.

Незважаючи на усі труднощі, що їх приніс 2020-й рік, становище держав у цьому глобальному змаганні цифрової конкурентоспроможності фактично не зазнало суттєвих змін. Відомості про рейтинг станом на 2023 рік представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рейтинг цифрової конкурентоспроможності у 2023 році

Місце у рейтингу	Країна	Значення індексу
1	Сполучені Штати Америки	100
2	Сінгапур	98,052
3	Данія	96,013
4	Швеція	95,146
5	Гонконг	93,693
6	Швейцарія	92,567
7	Нідерланди	92,252
8	Південна Корея	92,170
9	Норвегія	91,130
10	Фінляндія	90,772
50	Словацьчина	53,261
51	Бразилія	52,095
52	Хорватія	52,045
53	Йорданія	51,844
54	Мексика	51,509
55	Перу	50,120
56	Індонезія	50,075
57	Філіпіни	50,031
58	Україна	48,807
59	Аргентина	48,784

Складено автором за: [85]

Попри певні досягнення, Україна зберігає позиції аутсайдера не лише в межах регіону, але й потрапляє до списку десяти держав із найгіршими результатами у цьому рейтингу. Нам вдалося піднятися на дві сходинки, посівши тепер 58-те місце серед загалом 63 учасників, маючи сумарний бал 48,807. Варто зазначити, що відстань від лідера цього списку є більшою, ніж загальний бал нашої держави.

Щодо рівня здобутої освіти, опановуваних знань та умінь, а також

професійної придатності трудових ресурсів, наша держава опинилася на 38-й щаблі, що свідчить про прогрес, адже торік вона перебувала на 40-й позиції. У напрямку прогресу цифровізації Україна змістилася із 61-го на 59-те місце. Якщо ж розглядати ступінь підготовленості до майбутньої інтеграції цифрових рішень на урядовому рівні, у корпоративному секторі та в громаді загалом, наша країна зайняла 61-шу позицію, продемонструвавши підйом на один щабель відносно минулого звітного періоду.

Рейтингові показники в цілому демонструють, що Україна поступово підіймається у сфері цифровізації, хоча військовий стан створює значні перешкоди. Варто відзначити, що гарні зміни помітні у секторах освіти, розвитку новітніх технологій та рівні готовності суспільства до їх інтеграції.

Однак, держава все ще значно пасе задніх порівняно з передовими світовими державами та основними регіональними гравцями, що акцентує увагу на невідкладному продовженні реформаторських заходів, вливанні коштів у цифрові мережі, нарощуванні професійних навичок працівників та стимулюванні проривів в інноваціях. Подальше посилення цих параметрів є вирішальним моментом задля укріплення здатності України конкурувати на світовій арені та її повноцінного входження у світові цифрові системи, навіть попри поточну військову ситуацію.

Фахівці, котрі проводили це вивчення, вказують на низку недоліків, притаманних Україні. Серед них виділяються: слабкий захист прав інтелектуальної власності, широке розповсюдження контрафактної продукції, скрутності у сфері банківських та фінансових операцій, значні ризики для інвестицій, а також незадовільний стан забезпечення кібернетичної безпеки.

До сильних сторін України дослідники відносять сприятливі умови для започаткування бізнесу, високу швидкість Інтернет-з'єднання, розвиток електронної демократії, активне використання великих даних та високий рівень якості освіти [85].

Щодо визначення ступеня проникнення цифрових інновацій у нинішнє світоустрій, використовується показник, що має назву Індекс мережевої

готовності (Networked Readiness Index, NRI). Даний багатогранний інструмент демонструє ступінь прогресу інформаційно-комунікаційних систем та цифрового сектора економіки у різноманітних державах, спираючись на аналіз 62 важливих вимірних критеріїв. (табл. 2.3). Параметри об'єднані у чотири основні групи:

1. «Технології» – оцінює рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, необхідних для інтеграції країни у світову економіку. До цього входить доступність та якість інфраструктури зв'язку, наявність локального цифрового контенту та додатків, а також готовність до впровадження перспективних технологій, таких як штучний інтелект та Інтернет речей.

2. «Люди» – оцінює ступінь підготовленості населення, комерційних структур і державних інституцій до результативного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, беручи також до уваги наявність доступу до технічних засобів, необхідних матеріалів і потрібних умінь для їхньої плідної реалізації в господарській сфері.

3. «Управління» – оцінює ефективність керування процесами цифрової трансформації економіки, включно з рівнем довіри, регуляторними механізмами та зусиллями щодо подолання цифрового розриву.

4. «Вплив» — окреслює, яким чином прогрес у сфері ІКТ та становлення цифрової економіки позначаються на загальному соціально-економічному становищі держави та рівні життя громадян. Це охоплює економічні наслідки, зумовлені цифровою економікою, підвищення життєвого рівня, а також роль у досягненні Цілей сталого розвитку, особливо у таких галузях, як медичне обслуговування, освіта та екологічна сфера. [83].

Таблиця 2.3

Рейтинг мережевої готовності країн у 2023 році

Країна	Індекс	Місце у рейтингу
Швеція	82,75	1
Данія	82,19	2
Сінгапур	81,39	3
Нідерланди	81,37	4
Швейцарія	80,41	5
Фінляндія	80,16	6
Норвегія	79,39	7
США	78,91	8
Німеччина	77,48	9
Велика Британія	76,27	10
Вірменія	51,91	55
Казахстан	51,38	56
Туреччина	51,24	57
Чорногорія	50,95	58
Бразилія	50,58	59
Аргентина	50,36	60
Маврикій	49,83	61
В'єтнам	49,68	62
Мексика	49,67	63
Україна	49,43	64

Складено автором за: [54]

Естонія тримається на передових позиціях серед держав Східної Європи, займаючи двадцять третє місце із загальним показником у 70,32 бала. Лідерство країни у регіоні обумовлене, головним чином, завдяки розбудованій телекомунікаційній мережі. Зокрема, Естонія виходить у лідери за ступенем підключення освітніх установ, а також посідає сімнадцяту сходинку за якістю інформаційного наповнення та двадцять восьму – за можливостями

міжнародного інтернет-трафіку. Завдяки високому охопленню мешканців стандартом зв'язку 4G, держава утримує позицію на двадцять четвертому місці. Що ж стосується готовності до технологічно орієнтованої перспективи, Естонія розташовується на тридцять восьмому місці, при цьому демонструючи значну прихильність громадян, комерційних структур та урядових установ до впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, про що свідчить її двадцять перше місце за цим критерієм.

Попри те, що Україна зуміла просунутися на три щаблі, виборовши 64-ту сходинку зі 134 держав, охоплених дослідженням, та набравши 49,43 бала, вона досі вважається аутсайдером у межах Європи. Цей результат є відчутно меншим за середній показник для регіону, який сягає 64,21 бала. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Порівнянна характеристика мережевої готовності Швеції, Естонії та України у 2023 році(місце у рейтингу)

Індикатори	Швеція	Естонія	Україна
Доступ, в т.ч.	14	25	79
Рівень тарифів на послуги мобільного зв'язку	8	33	46
Рівень тарифів на послуги фіксованого телефонного зв'язку	15	46	113
Домогосподарства з доступом до мережі Інтернет	11	17	76
Охоплення мережами мобільного зв'язку 4 Є, % населення	1	24	129
Кількість абонентів фіксованого широкосмугового доступу до Інтернету, 10 біт/с, або вище (% до загальної чисельності абонентів Інтернету)	31	43	16
Пропускна спроможність магістральної лінії зв'язку для передачі міжнародного Інтернет-трафіку, кбіт/с на 1 користувача	56	28	50
Питома вага начальних шкіл, які мають доступ до Інтернету в педагогічних цілях	-	1	40
Контент	6	17	46
Технології майбутнього	2	38	53
Наявність новітніх технологій	5	22	49
Інвестиції спрямовані компаніями в інноваційні технології	3	35	63
Кількість патентних заявок в сфері ІКТ на мільйон населення	1	25	45
Загальні витрати на комп'ютерне програмне забезпечення (в % до ВВП)	10	81	19
Щільність роботів	5	40	56
Використання технологій бізнесом, в т.ч.	2	21	52
Компанії із Веб-сайтами	6	16	49
Легкість ведення бізнесу	10	17	62
Наявність професіоналів із використання цифрових інструментів у бізнесі	2	18	31
Витрати бізнесу на НДКР	5	35	49
Використання урядом та державними органами	6	23	71
Державні онлайн-сервіси	15	2	71
Оприлюднення та використання відкритих даних	15	44	45
Державне стимулювання інвестування в нові технології	16	32	42
Витрати держави на НДКР та здобуття вищої освіти	3	18	80

Складено автором за: [54]

Станом на 2024 рік по Україні у контексті цифрової мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRI) та суміжних цифрових показників:

За даними офіційного звіту 2024 року NRI (Індекс мережевої готовності), Україна посідає 43-є місце з 133 країн - 55,32. Технології („Technology“): 44-те місце - 48,96 бали. Люди (People): 28-ме місце - 51,83 бали. Управління

(Governance): 56-те місце, -63,14 бали. Вплив (Impact): 51-ше місце - 57,34 бали. Майбутні технології (“Future Technologies”): 40-ве місце - 43,71 бали. Довіра (Trust): 51-ше місце серед країн - 62,15 балів. Бізнес (Businesses): 69-те місце - 34,67 бала. Економічний вплив (Economy): 16-те місце - 52,82 бала. Якість життя (Quality of Life): 90-те місце - 59,28 бала. Внесок у Цілі сталого розвитку (SDG Contribution): 89-те місце - 59,93 бала.

У 2024 році зафіксовано значний прогрес у цифровій трансформації громад: підраховано індекс, який охоплює показники інституційної спроможності, розвиток інтернету, цифрову освіту і е-послуги. У 2024 році відбулися стратегічні командно-штабні навчання «National Cyber Readiness – 2024» для зміцнення національної кібербезпеки та координації ключових кіберструктур.

Розглядаючи, як мережева готовність позначилася на економіці держави (див. Таблицю 2.5), необхідно констатувати, що загальний вплив є радше незначним. Це особливо помітно у випадках експорту продукції з високими технологіями та динаміки продуктивності праці на одного зайнятого.

Фахівці в галузі досліджень виокремлюють низку аспектів, у яких Україна демонструє певні недоліки:

1. Нормативно-правова база оцінена на 87-ій позиції із 46,57 бала; з окремих питань, регулювання сфери інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) посідає 75-те місце, маючи 41,66 бала.

2. Охоплення території мережею мобільного зв'язку четвертого покоління (4G) знаходиться на 129-ій сходинці, набравши лише 3 бали; показник кількості користувачів мобільного ширококутвого доступу (інтернет) дорівнює 17,56 бала, що відповідає 102-му рангу.

3. Щодо доступу до екологічно чистої енергії, позиція України – 128-ма, з результатом 23,7 бала; вартість мобільних апаратів закріпилася на 113-му місці, набравши 21,72 бала.

4. Невисокий рівень загального добробуту та обмеженість шансів на самостійний вибір життєвого вектору зафіксовані на 109-му та 105-му місцях

відповідно, сумарно 57,88 бала.

5. Прогнозована тривалість активного (здорового) життя стоїть на 86-му місці, із показником 58,97 бала.

6. Можливість застосування електронних (цифрових) сервісів у сільській місцевості обмежена, що відображено 93-м місцем та 53,97 бала.

Серед переваг України можна виокремити такі позиції:

1. Вправність дорослого населення читати й писати, а також правове поле стосовно електронної торгівлі – перша сходинка, 100 пунктів.

2. Обсяг користувачів, які мають надійний доступ до мережі Інтернет зі швидкістю 10 Мбіт/с – шістнадцята позиція, 95,72 бали.

3. Обсяг міжнародного трафіку Інтернету на одного клієнта – п'ятдесята позиція, 70,28 бали.

4. Ступінь пристосованості законодавчих норм до новітніх технічних засобів – сорок третя позиція, 50,29 бали.

5. Вартість послуг мобільного зв'язку, їхня привабливість для споживача – сорок шоста позиція, 70,14 бали.

6. Наявність доступу до мережі Інтернет у початкових загальноосвітніх закладах – сорокова позиція, 57,79 бали.

7. Сервіси веб-розміщення для інформаційних технологій – тридцять четверта позиція.

8. Здатність започаткувати підприємницьку діяльність, механізми електронного врядування та наявність передових технічних рішень – сорок дев'ята позиція, 53 бали.

Чергове, тринадцяте за ліком, видання оглядового документа під назвою «Глобальний інноваційний індекс 2023» побачило світ завдяки скоординованій праці трьох потужних інституцій: бізнес-школи INSEAD, Університету Корнелла та Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). Цей документ містить детальний розгляд динаміки інновацій на світовій арені, оцінку наслідків пандемії COVID-19 та розгляд перспектив подальшого забезпечення інноваційної діяльності коштами. У звіті також проаналізовано

еволюцію джерел фінансування для тих, хто започатковує нові бізнеси та впроваджує інновації, вивчаючи їхні досягнення та перешкоди, зокрема ті, що виникли внаслідок економічного спаду, викликаного глобальною кризою охорони здоров'я.

Звіт GII за 2023 рік резюмує ключові трансформації у сфері інновацій, спричинені пандемією COVID-19. Він розроблений, аби слугувати очільникам інституцій дієвим засобом для верифікації результативності інноваційних циклів та формування рішень на стратегічному рівні. Підкреслюється, що ця праця являє собою повний звіт про індекси інноваційного зростання у світі, що спрощує процес визначення методів стимулювання та адекватного вимірювання інноваційної потужності, яка є рушійною силою як економічного, так і суспільного поступу.

Континент Європа славиться тим, що є світовим лідером за рівнем інноваційності та конкурентоспроможності; зокрема, дванадцять держав цього регіону посідають місце у двадцятці найбільш інноваційних країн, а серед піонерів тут варто відзначити Швейцарію, Швецію та Сполучене Королівство. Водночас, Україна, маючи солідний потенціал для просування інновацій, значно відстає від своїх європейських сусідів як у сфері інновацій, так і за рівнем фінансового добробуту, перебуваючи на другій позиції серед країн із відносно невеликими доходами, поступаючись лише В'єтнаму.

За даними, отриманими з огляду, проведеного у 2023 році, Україна продемонструвала зростання на дві сходинки у світовому рейтингу інноваційності, зустрівшись на 55-й позиції. Це дозволило їй обійти такі держави, як Молдова, Вірменія, а також низку інших. Тим не менш, варто зазначити, що її результати ще не досягли рівня, зафіксованого у таких країнах, як Польща та Угорщина.

Сильні сторони України лежать у площині значного освітнього рівня, накопичених знань та технологічних досягнень, виняткової якості людського потенціалу й винахідницької активності. Натомість, спроможність інституційної системи, особливо функціонування державних органів та дієвість урядових

структур, виступає чинником, що гальмує інноваційне зростання. Серед нагальних проблем також фігурують нестійкість політичного та господарського становища, недосконалість фізичної мережі, включно з телекомунікаціями, а також невеликі показники внутрішнього ринкового середовища, зокрема обсяги вкладень у новаторські розробки та спрощеність доступу до позичкового капіталу. [80].

Варто підкреслити, що Україна вигляд має не надто конкурентоспроможний у світовому цифровому полі, займаючи 55-ту позицію серед 134 держав, які потрапили до оцінки. Порівняно з доволі високим середнім балом для середньоєвропейського простору (64,21 пункт), наша країна здобула лише 49,43. Серед головних слабких місць держави фігурують стан нормативно-правової бази, врегулювання роботи сфери інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), рівень розгортання мобільного зв'язку четвертого покоління (4G) та спроможність отримувати джерела чистої енергії.

Хоча Україна посідає другу сходинку серед країн із низьким рівнем доходів, коли йдеться про реалізацію Цілей сталого розвитку, визначених ООН, її позиція суттєво нижча — аж дев'яносто перша.

Аналіз ключових груп показників засвідчив, що наша країна демонструє відставання у таких сферах, як «Технології», «Людський капітал», «Управління» та «Зовнішній вплив».

Серед позитивних аспектів виділяються високий рівень освіченості громадян, існування нормативно-правової бази, що регулює електронну комерцію, а також певні технологічні переваги, зокрема швидкість стаціонарного доступу до мережі та значні потужності для міжнародного інтернет-трафіку. Водночас, необхідно зазначити, що конкурентні позиції України є доволі слабкими (рис. 2.1). Додатково, повномасштабна військова агресія суттєво деградувала економічний клімат, що обмежує можливості для зростання конкурентоспроможності у найближчому майбутньому.

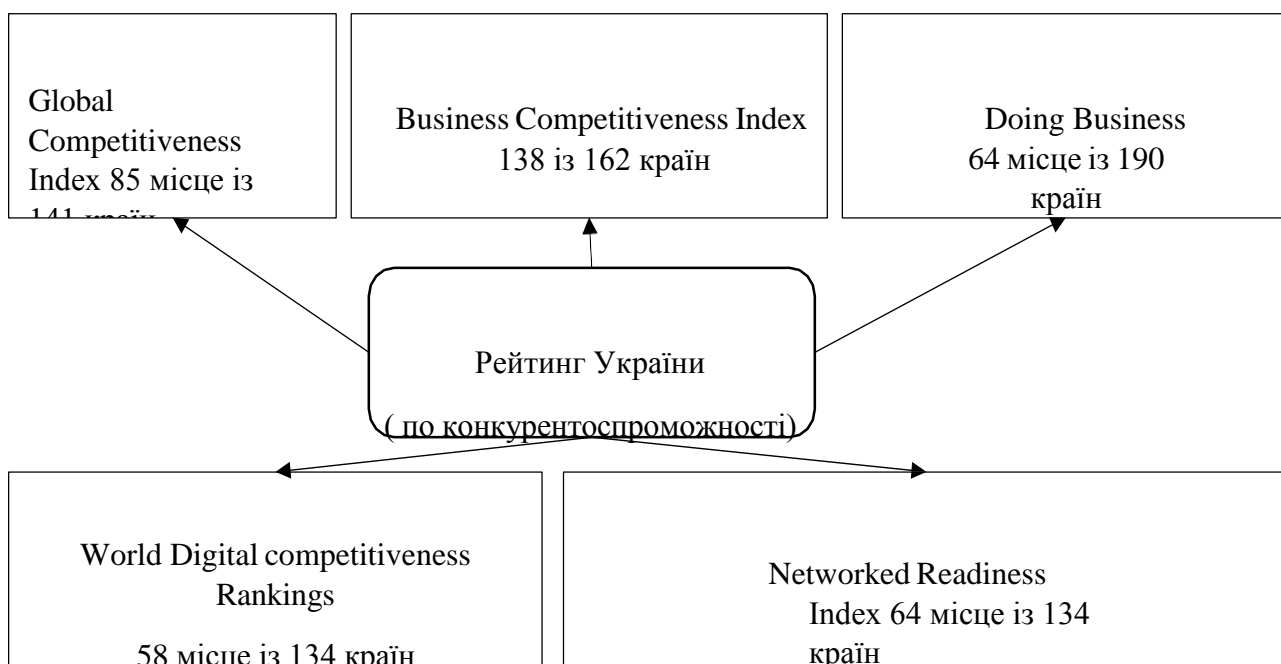

Рис. 2.1 Україна у міжнародному конкурентному просторі: аналіз світових рейтингів

Складено автором за: [54]

Перешкоди, що виникли внаслідок бойових дій, суттєво гальмують роботу українських підприємств, звужуючи їхній потенціал не лише для експансії на закордонні ринки, а й для ведення рентабельної діяльності у межах власної держави. Отже, визначення рівня конкурентоспроможності вітчизняних виробників у поточному контексті має відбуватися з обов'язковим врахуванням періоду воєнного стану та впливу, який він має.

2.2. Конкурентоспроможність українських підприємств у воєнний період

На початку весни 2022 року, з початком повномасштабної агресії з боку Російської Федерації, Україна зазнала колосальних економічних руйнувань. Згідно з оцінками, підготовленими Київською школою економіки, сукупний прямий збиток, який охоплює знищення й пошкодження як житлових, так і комерційних будівель, а також об'єктів критичної інфраструктури, сягав \$108,3 мільярда доларів США станом на перше серпня того ж року. Додаткові, непрямі витрати, за попередніми підрахунками, становлять приблизно \$128,8 мільярда.

Започаткування бойових дій докорінно змінило хід подій, причому не лише на території України, але й у глобальному масштабі. Руйнування та економічні втрати, які Україна зазнала і продовжує зазнавати, вимагатимуть тривалого періоду, який вимірюватиметься роками, для повного одужання. (рис. 2.3).

Отже, загальна сума збитків, завданих Україні до травня 2022 року, сягає 97 мільярдів 420 мільйонів доларів США. Найбільших руйнувань зазнали транспортна інфраструктура (дороги), житловий фонд та майно суб'єктів господарювання, сукупно акумулюючи 75 відсотків від усіх зафіксованих втрат. [13]. Розгляд цих даних змушує економістів відчувати глибоке занепокоєння.

Попри триваючі бойові дії, вітчизняний бізнес не зупиняє своєї діяльності, надаючи громадянам можливості працевлаштування й перераховуючи податкові відрахування до державної скарбниці. Корпоративний сектор зберігає свою важливість як основа економіки, адже саме підприємства генерують основний податковий потік, що є життєво необхідним для поточної стабілізації та майбутньої відбудови держави. З огляду на це, вивчення рівня конкурентоздатності українських суб'єктів господарювання набуває надзвичайної значущості у нинішній ситуації. Внаслідок широкомасштабного нападу, що стартував у лютому 2022 року, безповоротних втрат зазнали понад **109 великих та середніх фірм.

За перший місяць бойових дій український бізнес зазнав збитків, що перевищили загальні втрати за дворічний період пандемії. Точну оцінку завданої шкоди та довготривалих наслідків визначити складно, адже воєнні дії на теренах держави точаться й досі. За розрахунками Нацбанку України, внаслідок війни українська економіка недоотримує приблизно половину «нествореного» валового внутрішнього продукту, що щотижня дорівнює понад 50 мільярдам гривень, і це без врахування шкоди від руйнувань.

Для початку, щільніше за все, треба чітко виокремити ті фірми, які зазнали найвагоміших фінансових втрат: до їхнього числа входять колосальні металургійні заводи – "Азовсталь" та той, що носить ім'я Ілліча, виробник авіаційних двигунів "Мотор Січ", нафтопереробний комплекс у Кременчуці, науково-виробничий комплекс "Зоря-Машпроект", акціонерне товариство під назвою "Українські енергетичні машини", значна коксохімічна установа у Авдіївці, виробник тютюнових виробів "Філіп Морріс Україна", державне підприємство "Антонов", а також промислові об'єкти "Лінік", "Органік Системс", Новокраматорський важкомашинобудівний завод та завод, що названо на честь Малишева (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Найбільші пошкоджені підприємства станом на травень 2022 року

Об'єкт	Розташування	Промисловість	Активи, млн. дол
ММК Ілліча	Маріуполь	Металургія	2385
Азовсталь	Маріуполь	Металургія	1777
Мотор Січ	Запоріжжя	Виробництво двигунів	450
Кременчуцький НПЗ	Кременчук	Нафтопереробка Важка промисловість	405
Зоря Машпроект	Миколаїв	Важка промисловість	264
Українські енергетичні машини	Харків	Коксохім	181
Авдіївський коксохімічний завод	Авдіївка	Тютюнові вироби	166
Філіп Морріс Україна	Харків	Будівництво літаків	154
ДП Антонов	(передмістя)	Нафтопереробка	151
Линік	Київ	Харчова	126
Органік Системс	Лисичанськ Миколаївська обл.	промисловість	121
Новокраматорський машинобудівний завод	Краматорськ	Важка промисловість	113
Завод ім. Малишева	Харків	Оборонна	101

Складено автором за: [54]

Загальна сума прямих фінансових збитків, куди входять втрати як державного, так і приватного секторів бізнесу, сягає 13 мільярдів американських доларів, з яких 9 мільярдів – це втрати, що лягли на плечі великих та середніх підприємств. Непрямі ж втрати оцінюються приблизно у 33,1 мільярда доларів. Загалом, для повної реновації пошкоджених виробничих активів потрібно близько 24,9 мільярдів доларів.

Підприємства, що зазнали руйнувань чи пошкоджень, розташовані у шести регіонах. Зокрема, Київська та Донецька області налічують по 17% від загального числа таких об'єктів. Далі йдуть Запорізька область із 14%, Харківська із 13%, Луганська з 10%, і Миколаївська область, де зафіксовано 8%.

Стосовно найбільших гравців господарства, що потерпіли безпосередні грошові збитки внаслідок агресії Російської Федерації у 2022 році, то до цієї категорії потрапляють такі вагомні підприємства, як ММК імені Ілліча, "Азовсталь", "Нібулон", а також "Мотор Січ". За оцінками експертів, із числа

великих та середніх суб'єктів господарювання, а саме 19 – як приватних, так і підпорядкованих державі – були повністю знищені (це відповідає 17 відсоткам від загального числа), тоді як 90 інших (що становить 83 відсотки) зазнали лише часткових ушкоджень. [13].

З моменту розгортання бойових дій обсяг наданих позик збільшився в півтора рази, якщо співставити його з аналогічним відтинком часу у 2021 році. Це слугує додатковим свідченням значного бажання українських підприємств відновити свою роботу та знову забезпечити прибутковість, що вигідно як для самих суб'єктів господарювання, так і для загальної користі держави.

Найбільшу частку пільгових кредитів отримали компанії сільськогосподарського сектору — 45% від загальної кількості, що пояснюється ключовою роллю аграрного сектору в українському експорті. Далі йдуть підприємства торгівлі (26%) та промисловості (17%) (рис. 2.2).

Важлива закордонна допомога надходить до України для ревіталізації її господарства та підприємницької сфери. Ця підтримка охоплює не лише надання озброєння, але й фінансові вливання. Найсуттєвіший внесок зробили Сполучені Штати Америки, які виділили нашій державі фінансовий транш у сумі 42,67 мільярда євро, утримуючи позицію ключового союзника України у протистоянні з Росією.

У часовий відрізок, охоплений датами від 22 лютого до 22 червня 2022 року, світова спільнота спрямувала до України фінансові вливання у розмірі 32,26 мільярда євро, гуманітарну протекцію на суму 11,19 мільярда євро, та військове оснащення, оцінене у 38,56 мільярда євро. Країни Заходу надають Україні підтримку не виключно у грошах та озброєнні, але також цілковито мобілізують свої ресурси задля прискорення її тріумфу. [76].

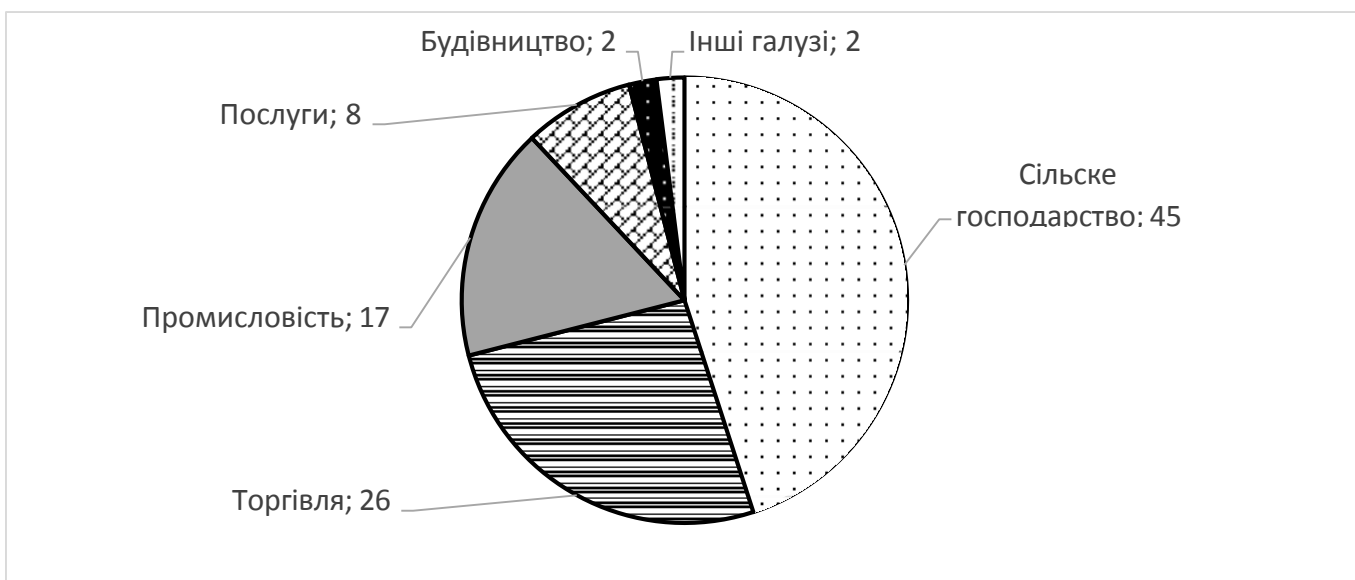

Рис. 2.2. Аналіз виданих кредитів відповідно до галузі підприємництва, %
Складено автором за: [54]

Отже, коли розглядаєш, як війна позначилася на українській комерції, приходиш висновку: попри суттєві втрати, компанії в Україні жваво повертаються до роботи. Йдеться про передислокацію майна до західних областей, залучення державних кредитних ініціатив та отримання фінансових впливань від закордонних союзників.

Попри те, що Україна отримала чимало коштів, військової підтримки та гуманітарної допомоги, їй, як і раніше, бракує мільярдів євро для відбудови понівеченої інфраструктури, що набуде вирішального значення одразу Після того, як бойові дії припиняться.

Кабінет Міністрів окреслив чотири ключові сфери, куди буде зосереджено головні потуги задля підтримки та відбудови:

- аграрний сектор та виробництво харчових продуктів;
- передові військові технології (мілітарі-тек);
- обробка металів, видобувна промисловість та створення машин;
- інформаційні технології

[70].

Згідно з даними, отриманими внаслідок розрахунків, проведених Міністерством аграрної політики та продовольства України спільно з

Київською школою економіки, сукупні фінансові збитки, яких зазнав агропромисловий комплекс через неспровоковане воєнне вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави, на середину вересня 2022 року (а саме, станом на п'ятнадцяте вересня), оцінюються у шість із шістьма десятих мільярда доларів Сполучених Штатів Америки. (табл. 2.6) [43].

Таблиця 2.6

**Розмір пошкоджень за категоріями у галузі сільського господарства
станом на 2023 рік**

Категорія	Загальна вартість, млн. дол
Сільськогосподарська техніка	2885,4
Складські приміщення	1062,5
Тваринництво	362,5
Багаторічні культури	348,7
Фактори виробництва (пальне, добрива, ЗЗР)	95,4
Вироблена продукція	1872,0
Всього	6626,8

Складено автором за: [54]

Збитки аграрного сектору України, що виникли внаслідок скорочення обсягів випуску продукції, ускладнень із функціонуванням морських шляхів та подорожчання ресурсів для виробництва, сягають позначки у 34,25 мільярда доларів США. Деталізація цих втрат виглядає наступним чином: сектор рослинництва зазнав дефіциту на суму 11,2 млрд доларів через падіння виробничих показників; тваринництво втратило 348,7 мільйона доларів; скорочення вирощування озимих культур обернулося збитками у розмірі 3 мільярдів доларів; недоотриманий прибуток від багаторічних насаджень становить 322 мільйони доларів; логістичні негаразди спричинили фінансові втрати на рівні 18,5 мільярда доларів. [2].

Порівняння пошкоджень за однаковими категоріями активів показує, що

вартість збитків, завданих сільськогосподарським активам, зростає більш ніж удвічі порівняно з минулим роком (рис. 2.3).

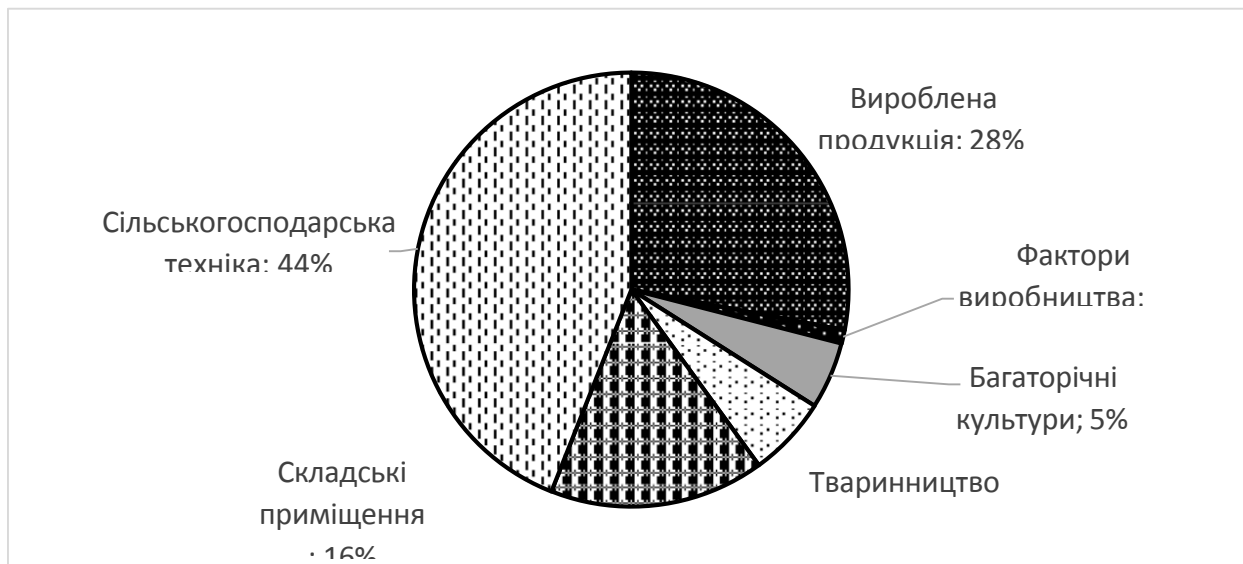

Рис. 2.3. Пошкоджена структура за категоріями активів сільського господарства у 2023 році, %
Складено автором за: [54]

Сільськогосподарська галузь, що має вирішальне значення, суттєво впливає на формування загальних обсягів українського експорту. Зокрема, у 2021 році наша країна реалізувала аграрної продукції на 27,8 мільярда доларів США, що відповідало 41 відсотку від усіх надходжень від експорту товарів загалом. Крім того, агропромисловий комплекс створював робочі місця приблизно для кожного сьомого працездатного мешканця України.

Держава володіє сприятливими природними чинниками для розвитку аграрної діяльності, серед яких помітні помірний клімат, ґрунти високої родючості та адекватний рівень опадів. Україна виступає як ключовий виробник і постачальник агропродовольства на світові ринки, посідаючи лідерську позицію серед тих, хто експортує соняшникову олію та шрот

соняшника, займає третю сходинку у постачанні ріпаку й ячменю, а також четверту – у відвантаженні кукурудзи. Отже, аграрна галузь продовжує утримувати позиції серед найбільш конкурентоспроможних складових економіки країни, незважаючи навіть на триваючі воєнні дії.

Сектор національної безпеки та оборони є однією з ключових галузей для інвестування в українську економіку у 2022 році. Варто зазначити, що у проміжку між 2016 та 2020 роками Україна посідала дванадцяте місце у світовому рейтингу експортерів військової продукції, контролюючи 0,9% глобального експортного ринку. Крім того, якщо розглянути період з 2017 по 2021 рік, спостерігається суттєве зростання залучення приватних (недержавних) підприємств до виконання державних оборонних замовлень — їхній внесок зріс із 23% до 54%.

Україна входить до п'ятірки країн, що спроможні забезпечити повний цикл виробництва апаратури для потреб ракетобудування та космічної галузі. Протягом тридцяти років, від 1991-го до 2021-го, вітчизняні ракети-носії успішно вивели на орбіту Землі апарати 169 разів. Наразі близько сорока великих підприємств беруть участь у роботах з проектування супутників, створення носіїв та інших передових інженерних розробок. Українські експерти також брали участь у виконанні завдань на замовлення європейських партнерів: так, у 2018-му було виготовлено маршовий двигун для ракети «Вега», а 2020 року наші спеціалісти долучилися до розробки системи для носія NASA під назвою «Antares».

Важке виробництво утримує вирішальну позицію в економічному ландшафті України, де виділяються металургія, створення машин та хімічна індустрія як сектори з найвищим пріоритетом. Металургійна галузь генерує суттєву частку промислового випуску, відповідаючи за близько 16% загального обсягу, і є вагомим гравцем на світовій арені, завдяки чому країна отримує понад 10 мільярдів доларів США експортних надходжень. Цей сектор надає робочі місця понад двом сотням тисяч громадян, що дорівнює приблизно десятій частині усіх працівників промисловості в Україні.

Провідні металургійні гіганти, зокрема «Азовсталь», Маріупольський меткомбінат ім. Ілліча, «Запоріжсталь» та низка інших виробничих майданчиків, належать фінансово-промисловим групам «Метінвест» та «АрселорМіттал Кривий Ріг». Упродовж 2021 року Україна продемонструвала значні успіхи у виплавці чавуну, виробництві сталевих продукції та випуску готового катаного прокату. Варто зазначити, що більше тридцяти відсотків усього виробленого обсягу було відправлено на експорт до країн Європейського Союзу, що у вагових чи об'ємних показниках дорівнює 35% загального обсягу вивезеної української металопродукції за кордон.

Попри те, що бойові дії тривали, українська металургійна галузь у першому кварталі 2023 року спромоглася виробити приблизно дві третини від тої кількості чавуну, сталі та товарної прокатки, що планувалася. Конкретніше, то є 65,9% для чавуну, 68,8% для сталі та 65,8% для готового прокату.

У 2022 році ключовими напрямками для вкладень коштів в українську економіку вважаються інформаційні технології та виготовлення ліків. Сфера ІТ демонструє значний потенціал для зростання, адже в ній оперує приблизно 5000 фірм та зайнято близько 285 тисяч професіоналів. Поповнення штату кваліфікованими кадрами цілком реальне, враховуючи наявність приблизно 7 мільйонів українців без роботи, серед яких чимало досвідчених інженерів.

Щодо країн Східної Європи, Україна займає одну з лідерських позицій як привабливий осередок для ІТ-аутсорсингу та пошуку кваліфікованих кадрів у сфері програмування. У 2021 році на частку ІТ-послуг припала третина (37%) від загального експорту товарів та послуг, демонструючи при цьому зростання на 27% у порівнянні з показниками попереднього року. Прогнози свідчать, що до 2025 року цей сектор інформаційних технологій може забезпечити надходження від експорту у розмірі від 37 до 44 мільярдів доларів США.

Попри розв'язані військові дії, відзначається, що лише на десять відсотків зменшилася віддача від праці фахівців у ІТ-сфері, при цьому експортні доходи цієї ж індустрії сягнули безпрецедентної позначки у два мільярди доларів США упродовж першого кварталу 2022 року.

Специфічний законодавчий та фіскальний устрій для підприємств у сфері ІТ, як от "Дія.City", створює позитивне середовище з точки зору оподаткування та найму працівників. Українські інноваційні компанії жваво приваблюють капітал венчурних фондів, накопичивши 779,6 мільйона доларів інвестицій саме у 2021 році. Ба більше, незважаючи на воєнні дії з боку Росії, протягом першого кварталу 2022 року було зафіксовано укладення 11 угод із залученням венчурного капіталу на загальну суму 11,5 мільйона доларів, а також відбулося 8 успішних виходів з інвестицій, що принесли 135 мільйонів доларів.

Попри триваючі бойові дії, спад продуктивності праці у сфері інформаційних технологій склав лише десяту частину (10%), а обсяг експортних надходжень із цього сектору у першому кварталі 2022 року сягнув безпрецедентних двох мільярдів доларів. Спеціальні законодавчі та фіскальні преференції, надані для ІТ-підприємств, як-от режим "Дія.Сіті", створюють вигідне середовище як для сплати податків, так і для найму персоналу. Українські стартап-компанії демонструють активність у залученні венчурного капіталу, зібравши 779,6 мільйона доларів упродовж 2021 року. Навіть в умовах повномасштабного вторгнення з боку РФ, перший квартал 2022 року ознаменувався укладенням одинадцяти венчурних угод на суму 11,5 мільйона доларів і успішним здійсненням восьми угод з виходу (екзитів) на загальну суму 135 мільйонів доларів.

Український фармацевтичний сектор охоплює 113 виробничих підприємств, переважна частина яких є новітніми та акредитованими відповідно до вимог GMP. Ця сфера володіє значним пулом фахівців високої кваліфікації та представляє інтерес як для задоволення потреб вітчизняного споживача, так і для міжнародної торгівлі. Станом на початок 2022 року в країні діяло 16,2 тисячі аптечних закладів, а щомісячний товарообіг у сегментах медикаментів, виробів медичного призначення, косметичної продукції та БАДів сягав приблизно 3 мільярди американських доларів. Перший квартал 2022 року зафіксував підйом активності у цій галузі на рівні 19 відсотків. [54]. Попри непросту економічну кон'юнктуру, Кабінет Міністрів України надає

допомогу підприємству у формі позик під нульовий відсоток, якими суб'єкти господарювання користуються для поновлення операційної діяльності. З'ясувалося, що влада впровадила низку ініціатив та механізмів задля стимулювання зростання вітчизняних фірм, що дає їм змогу не лише втриматися на ринковій арені, а й генерувати прибутки. Варто підкреслити, що саме в період воєнного стану уряд створив сприятливі умови для ведення комерційної діяльності, яких не спостерігалось протягом усіх тридцяти років існування незалежної держави.

Підводячи підсумки щодо конкурентоспроможності українських підприємств в умовах війни, можна зазначити:

1. Попри значні прямі та непрямі втрати, підприємства продовжують функціонувати, переміщуючи активи на західні території та використовуючи державну та міжнародну фінансову підтримку.

2. Аграрний сектор, металургія, машинобудування, оборонно-промисловий комплекс, ІТ та фармацевтика залишаються пріоритетними галузями економіки, здатними забезпечувати експортні надходження та робочі місця.

3. Підприємства демонструють високу адаптивність: відновлюють виробництво, залучають кредити, продовжують інноваційну діяльність та підтримують зайнятість населення.

4. Урядова підтримка та міжнародна допомога створюють умови для збереження конкурентоспроможності та поступового економічного відновлення після завершення конфлікту.

2.3. Фактори, що впливають на конкурентоспроможність українських підприємств

Для комерційних структур, що діють на території України, надзвичайно важливим є глибоке розуміння та майстерне застосування у роботі тих численних аспектів, які формують їх здатність конкурувати. Ретельний аналіз державної економічної стратегії, обсягу інноваційних можливостей, рівня забезпеченості якісними активами та ефективності застосовуваних керівних підходів дає змогу ідентифікувати головні детермінанти здобуття стійкої переваги над опонентами. Залучення цих визначальних елементів забезпечить підприємствам змогу невпинно зростати та процвітати, навіть коли економіка країни чи зовнішні умови є вкрай непередбачуваними чи перебувають під впливом бойових дій, гарантуючи їхню гнучкість та непохитність як на вітчизняному, так і на світових торговельних майданчиках.

Для українських підприємств критично важливо усвідомлювати та ефективно використовувати фактори, що впливають на їхню конкурентоспроможність. Аналіз економічної політики, інноваційності, ресурсного забезпечення та управлінських практик дозволяє визначити ключові чинники конкурентної переваги та забезпечити стабільний і успішний розвиток у сучасному бізнес-середовищі.

У період бойових дій український бізнес зіткнувся із суттєвими перешкодами у функціонуванні. Ключовими деструктивними елементами виявилися труднощі зі збутом виробленого, втрата партнерів по постачанню, дефіцит кадрів унаслідок призову або вимушеного переїзду, а також хисткість фінансової ситуації та падіння курсу національної грошової одиниці. Розподіл впливу згідно з обсягами бізнесу свідчить, що найбільші суб'єкти господарювання зазнали найгірших наслідків через розрив зв'язків із постачальниками та ускладнення продажу товарів, тоді як компанії середнього розміру відчули значний тиск через брак працівників та порушення логістичних маршрутів (рис. 2.4.).

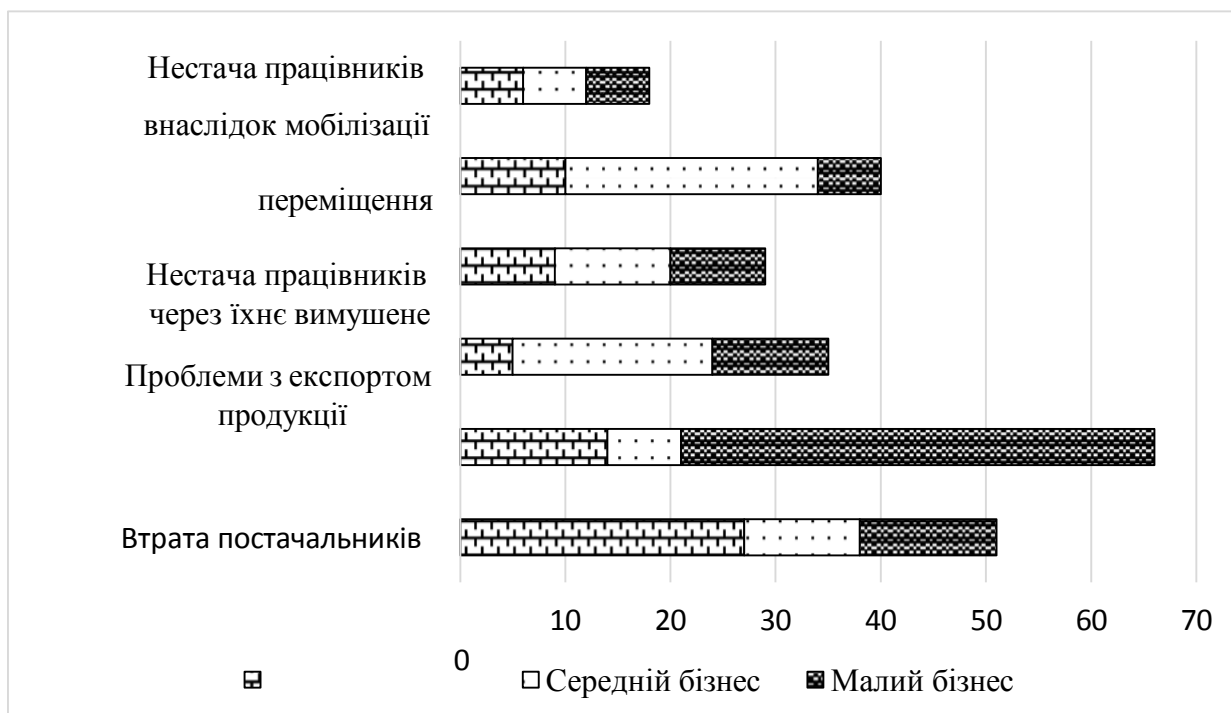

Рис. 2.4. Негативні чинники, які найвідчутніше вплинули на загальну роботу підприємств в умовах воєнного часу, %

Складено автором за: [13]

Унаслідок військових дій обставини, котрі тиснули на функціонування комерційних структур, розрізнялися відповідно до їхньої масштабності. Акціонерні товариства з великим обсягом діяльності потерпали найбільше через ускладнення у логістиці сировини, фірми середнього рівня зіштовхнулися з дефіцитом робочої сили, тоді як мікробізнес найбільше страждав від проблем із збутом виробленого. Ця відмінність ураженості демонструє різну вразливість бізнесу у періоди загострень та наголошує на потребі індивідуалізованого підходу до надання допомоги задля збереження їхньої життєздатності. [13].

У період бойових дій, головними чинниками, що негативно позначилися на здатності підприємств конкурувати та на їхніх виробничих операціях, були зриви у доставці первинної сировини та необхідних матеріалів; це зазначило близько трьох чвертей (76%) респондентів. Не менш суттєвими виявилися труднощі, пов'язані із забезпеченням електроенергією (20,83% опитаних), постачанням природного газу (11,1%), наданням послуг водопостачання та

водовідведення (4,17%), а також налагодженням процесу утилізації відходів, зокрема небезпечних (4,17%). Ця статистика наочно демонструє життєво важливе значення як логістичних ланцюгів, так і базової інфраструктури для збереження конкурентних позицій у складних обставинах.

Окрім того, серед важливих негараздів, із якими зіткнулися підприємства у воєнний час, слід відзначити скорочення збуту внаслідок масового надходження гуманітарних вантажів, а також нищення виробничих фондів, що призвело до цілковитого чи часткового припинення виробничої діяльності.

Більшість великих компаній заявили, що перешкоди з надходженням первинної сировини та матеріалів є їхньою ключовою заклопотаністю, причому деякі з них наштотувалися на труднощі зі збутом продукції, навіть коли замовлень практично не було.

На додачу, приблизно п'ята частина суб'єктів господарювання згадала про проблеми, пов'язані з забезпеченням електроенергією й природним газом, а також із вирішенням питань відходів, включаючи високоризиковані.

Поза тими значущими труднощами, з якими стикнулися промислові заклади у часи бойових дій, варто згадати ще й скорочення збуту продукції, спричинене масовим надходженням гуманітарних вантажів, а також знищення виробничих фондів та повне чи часткове припинення випуску товарів. Описані обставини створювали додатковий фінансовий тягар для комерційних структур та підривали їхню здатність триматися на ринку.

.

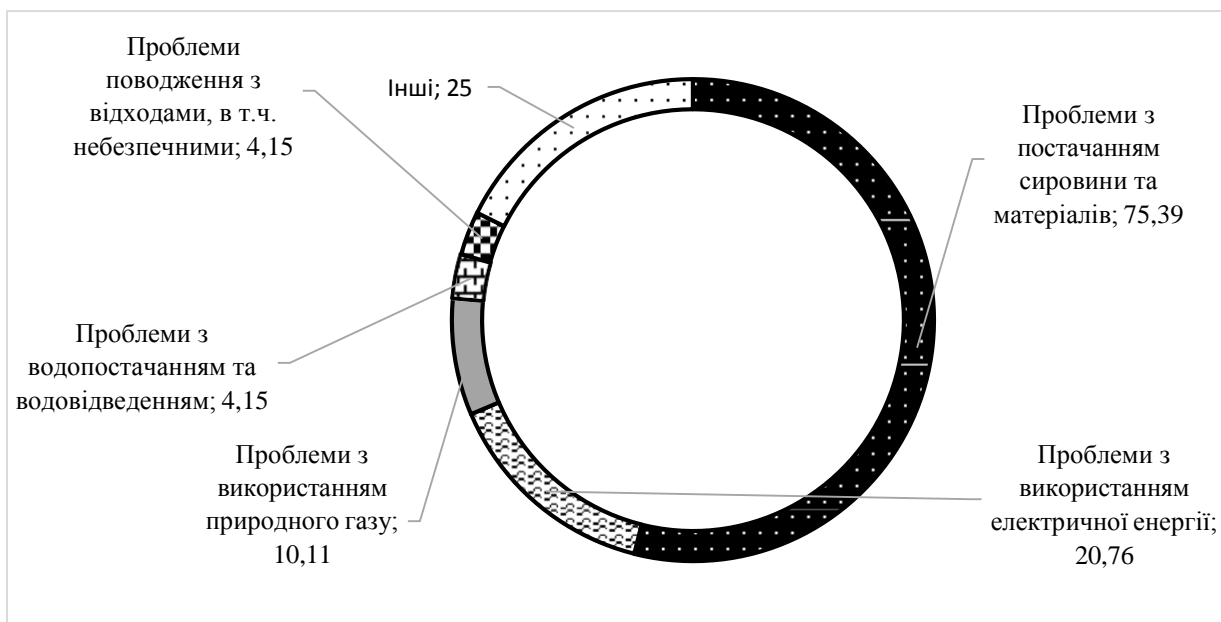

Рис. 2.5. Вплив негативних чинників на діяльність підприємства в умовах війни

Складено автором за: [13]

Першочерговою потребою будь-якого підприємства виступає забезпечення наявності необхідних активів, насамперед грошових коштів. За даними опитувань керівників та власників компаній, найсуттєвішими бар'єрами, що стримують ріст бізнесу, є такі:

- брак достатнього обсягу купівельно-спроможного попиту на вітчизняному ринку – 62%;
- невизначеність із подальшим розвитком подій в Україні та на вітчизняній арені – 48%;
- дефіцит необхідного фінансового забезпечення – 43%;
- непрогнозовані кроки з боку державних органів, здатні погіршити бізнес-середовище – 29%;
- обмежена можливість залучення запозичень, включаючи державні програми на кшталт 5-7-9 чи безвідсоткові позики – 28%;
- руйнування усталених логістичних схем — 26%;
- нераціональність, перевищення термінів та висока вартість перевезень — 23%.

Ці дані свідчать, що фінансова стабільність, прогнозованість ринку та налагоджені логістичні та постачальні процеси залишаються критичними чинниками для відновлення та розвитку українського бізнесу.

Інноваційний розвиток є ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності національної продукції, оскільки саме інновації формують технологічні переваги країни та забезпечують можливість виробляти продукцію з вищою доданою вартістю, що сприяє розширенню її присутності на міжнародних ринках. Разом із тим інноваційність економіки має не лише галузеве чи технологічне значення, але й виконує фундаментальну макроекономічну функцію, адже дозволяє пришвидшувати темпи економічного зростання через вплив на продуктивність праці, ефективність виробництва та створення нових ринкових можливостей для бізнесу.

В рамках нашого наукового пошуку було сконструйовано

економетричну модель, яка ілюструє кореляцію між ВВП на душу населення у європейських державах станом на 2024 рік та рівнем їхньої інноваційної спроможності, зафіксованим у Європейському інноваційному огляді. Дані для дослідження отримано з офіційного сайту статистичної служби Європейського Союзу (рис. 2. 6.)

Панельна лінійна регресійна модель відображає залежність ВВП на душу населення європейських країн від індексу інновацій:

$$Y = -18487,91 + 623,328 X, \quad (1)$$

де Y – ВВП, X – експорт товарів.

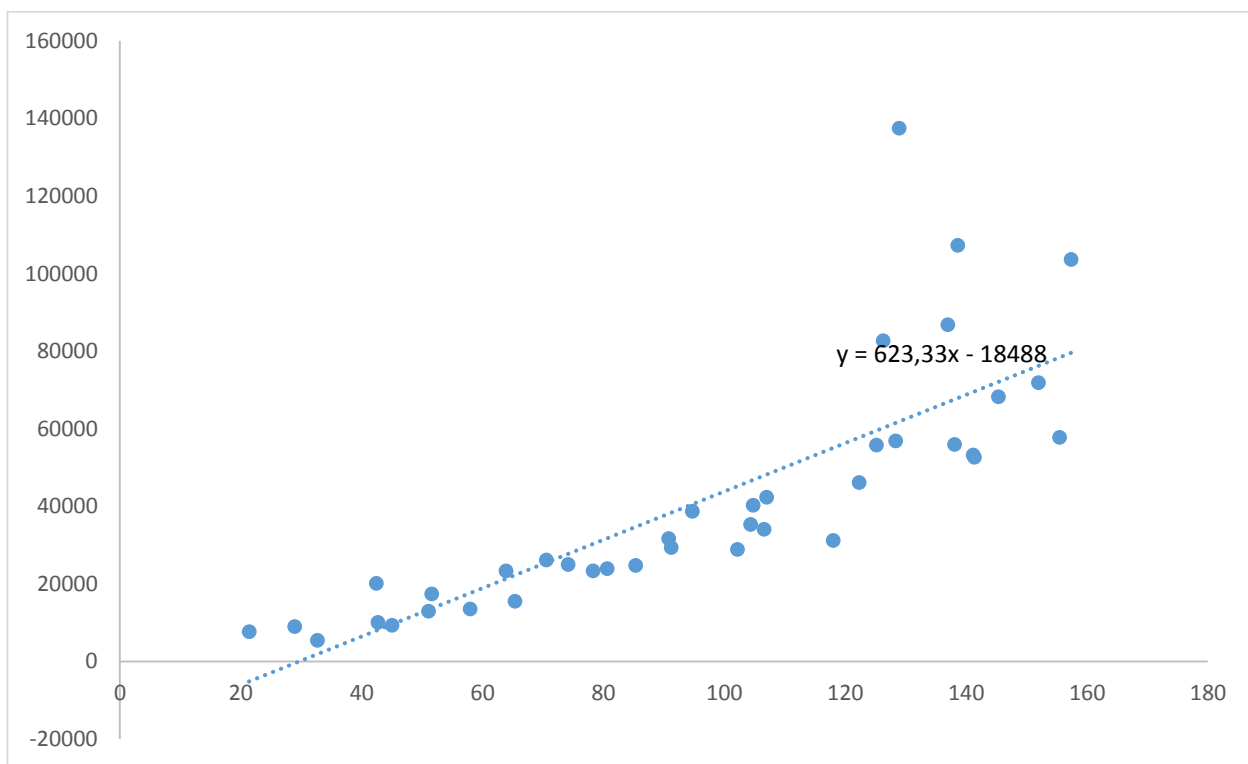

Рис. 2. 6. Залежність ВВП на душу населення європейських країн від індексу інновацій в європейському інноваційному табло

Складено автором

Сила зв'язку між змінними, внесеними до регресійної моделі, оцінюється коефіцієнтом кореляції, величиною 0,81, що свідчить про формування між змінними близького прямого взаємозв'язку. Коефіцієнт детермінації демонструє, що 65% залежної змінної пояснюється впливом незалежної змінної. Перевірка значущості регресійної моделі та коефіцієнта кореляції на базі критерію Фішера дає підстави дійти висновку про відповідність моделі,

оскільки зафіксоване значення F-статистики 70,24 є більшим за табличне за рівнем 0,05. Незалежні змінні, охоплені моделлю, є статистично суттєвими (абсолютне значення t-статистики 8,38 є вищим за табличне при рівні 0,01). Можемо констатувати, що збільшення інноваційної діяльності держави прямо спричинюватиме піднесення ВВП на одну особу.

Таким чином, інновації виступають не лише передумовою зміцнення позицій країни у глобальній конкуренції, а й важливим механізмом підвищення економічної стійкості та рівня життя населення, що повністю узгоджується з отриманими у моделі результатами й підтверджує актуальність проведеного дослідження.

Згідно з дослідженням, проведеним організацією UNITY під назвою «Швидка оцінка сучасних осередків молодіжного підприємництва», виявилось, що основні негаразди, які дошкуляють молодим бізнесменам, у значній мірі перегукуються з тими перешкодами, що стоять на шляху усіх українських підприємців. До найвагоміших проблем належать:

- Зниження потреби у продуктах та сервісах;
- Порушення логістичних зв'язків;
- Збільшення цін на сировину та послуги;
- Підвищення вартості устаткування при дефіциті його наявності;
- Зростання операційних та бізнес-витрат;
- Кадровий дефіцит;
- Втрата споживачів і торговельних майданчиків;
- Пошкодження чи повне зникнення майна;
- Скінчилися гроші на поточні потреби та резерви;
- Ускладнений доступ до кредитних ресурсів.

Аби гарантувати безперебійну роботу компаній та створити належне середовище для ділової активності в період дії воєнного стану, Кабінет Міністрів України втілює низку поправок та доповнень до чинного законодавства. Ці нові правила зачіпають аспекти трудових відносин між персоналом та роботодавцями, здійснення комерційних операцій, а також зміни у податковій системі, при цьому їхня кінцева мета — зміцнення конкурентних позицій господарських одиниць.

На здатність українських виробників конкурувати чинять суттєвий тиск

небезпеки та виклики для економіки, спричинені триваючими бойовими діями всередині України, а також потенціал затяжного відновлення після остаточного припинення протистояння. Для ілюстрації, оборонні видатки у 2022 році сягнули 8,3 мільярда доларів США, тоді як прогнозовані податкові доходи за травень-червень передбачаються у діапазоні 40–50% порівняно з довоєнними рівнями (у квітні цей показник становив 60%).

У разі продовження конфлікту економіка України зіткнеться з такими ключовими ризиками:

1. Питання життєво необхідного імпорту: енергоносії, засоби логістики, аграрна хімія, фармацевтика та продукти харчування, що наразі вимагає зміни географії закупівель.

2. Існує сильна прив'язка до поставок енергетичної сировини з РФ та Білорусі, що створює виклики для забезпечення стабільності ринкових умов.

3. Ресурси газу та вугілля є дефіцитними, і їх може виявитися недостатньо у випадку продовження воєнних дій.

4. Спостерігаються ускладнення з доступом до мінеральних добрив, які є ключовими для сільськогосподарського виробництва; потреби України щороку оцінюються у значних кількостях азотовмісних, фосфорних та багатокomпонентних сумішей.

За таких умов українські підприємства мають враховувати ці ризики при плануванні. Ці фактори створюють серйозні виклики для економічного відновлення України та потребують комплексного підходу для мінімізації негативних наслідків:

1) Виклики у сфері логістики. Суттєва шкода, завдана транспортним об'єктам, серйозно звужує потенціал країни у сфері експортної діяльності. Так, у березні 2022 року експортні показники просіли аж на 57,9% відносно лютого, сягнувши позначки у 2,7 мільярда доларів. З огляду на те, що морські порти заблоковано, левову частку товарів тепер направляють залізницею, яка, своєю чергою, потерпає від надмірного навантаження на колії, пошкоджень та накопичення черг на західних прикордонних переходах. Автомобільний

транспорт також стикається з труднощами через затори на кордонах, дефіцит належної інфраструктури для оперативного огляду транспортних засобів, а також нестачу персоналу на митницях.

Це призводить не лише до відчутних фінансових збитків, а й несе ризики глобальних продовольчих труднощів, спричинених зменшенням експортних обсягів та перекриттям ключових транзитних шляхів.

2) Сюди належать аспекти, пов'язані з людськими потребами. Через військові дії відбулися вагомі зміни у суспільному житті: на землях, окупованих ворогом чи розташованих неподалік зони боїв, люди стикаються з дефіцитом продуктів харчування, питної води, медичних послуг та соціальної підтримки. Через припинення діяльності підприємств простежується зростання рівня безробіття. Крім того, масштаби як внутрішнього, так і зовнішнього переміщення населення є значними: станом на початок травня 2022 року офіційно зареєстровано понад 2,8 мільйона осіб, що залишили свої домівки, тоді як неофіційні оцінки сягають 8 мільйонів. Подальша ескалація конфлікту загрожує відчутним зниженням соціально-економічних показників та підвищенням кількості населення, що опиниться за межею злиднів.

3) Проблеми ефективного розподілу коштів і матеріальних ресурсів. Незважаючи на виклики, Україна має можливість «перезавантажити» економіку, створивши нову взаємодію між державою та бізнесом, провести деолігархізацію та залучити прямі іноземні інвестиції у перспективні галузі. Це дозволить оптимізувати використання ресурсів та сприяти швидшому відновленню економіки.

У підсумку, комплексне вирішення цих проблем – від логістики та гуманітарної підтримки до реформування економічного середовища – є критично важливим для стабілізації та подальшого розвитку українських підприємств.

Висновки до розділу

У другій главі, котра має назву «Аналіз конкурентних позицій вітчизняних виробників на світовій арені», детально вивчено теперішнє місце України у глобальній конкурентній системі. Також проведено оцінку ступеня конкурентоспроможності українських господарських суб'єктів, зважаючи на поточні воєнні обставини, і визначено основні детермінанти, що формують їхню здатність до суперництва.

Аби зрозуміти, де саме розташувалася Україна на світовій арені конкуренції, ми провели розгляд її становища у найважливіших міжнародних ранжуваннях. Паралельно з цим було виокремлено ключові переваги та недоліки, які окреслюють потенціал змагальності нашого виробничого сектору. Було також розроблено підхід до вивчення того, як Україна виглядає у світовій конкуренції, що включає декілька кроків: дослідження позицій України у глобальних індексах конкурентоспроможності; встановлення її ресурсів та обмежень; визначення рівня конкурентоспроможності українських фірм, зважаючи на воєнний стан; з'ясування вирішальних факторів, що впливають на їхню здатність конкурувати; підсумування здобутих висновків та окреслення шляхів для посилення конкурентних спроможностей українського бізнесу.

Прогресивний розвиток є ключовим елементом посилення здатності національних товарів конкурувати на ринку, оскільки саме інноваційні процеси створюють технологічний випередження для держави. Це, у свою чергу, дає можливість виробляти товари з вищою маржею та розширювати їхній збут на міжнародних торговельних майданчиках. У межах нашої роботи ми розробили економетричну конструкцію, яка демонструє взаємозв'язок між валовим внутрішнім продуктом на одного мешканця у європейських державах станом на 2024 рік та рівнем їхніх інновацій, зафіксованим у Європейському інноваційному огляді. Таким чином, оцінка конкурентоспроможності

українських виробників у поточній кризовій ситуації повинна обов'язково брати до уваги дію воєнного стану та його віддалені наслідки.

Зважаючи на наведене, ключовим є не лише реєструвати поточні трансформації у роботі компаній, але й передбачати потенційні шляхи їхньої еволюції по завершенню бойових дій. Першочергової ваги набувають аспекти ревіталізації виробничого потенціалу, гарантування доступу до капіталу, налагодження логістичних мереж та розширення експортного потенціалу. Окрім того, не менш вагомим є створення позитивного регуляторного клімату, який би стимулював новації, надавав підтримку малому та середньому підприємству та сприяв включенню України у глобальні економічні системи. Сукупність цих чинників обумовить здатність вітчизняних виробників не лише утримати свої позиції на ринку, а й посилити їх у перспективному вимірі.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

3.1. Стратегії зміцнення позицій української продукції на ринку у післявоєнний період

У міру формування економічних здобутків та розвитку бізнесової активності, шляхи нарощування конкурентних переваг фірм зазнають невинної оптимізації, аби відповідати реаліям сьогодення. Коригування цих шляхів продиктоване цілим спектром чинників, що походять як ззовні, так і зсередини організації. До них належать рівень державно-економічного розвитку, фінансове становище, купівельна спроможність громадян, їхні запити та психологічні настанови, обсяг сегменту ринку, чисельність клієнтури, рівень суперництва, обрана підприємством тактика, зв'язки з партнерами, формування вартості продукції, а також непередбачувані обставини (приміром, епідемії чи збройні конфлікти). Фахівці у науковій сфері, окрім суто теоретичних та методичних розробок, приділяють увагу й практичному застосуванню окремих моделей, фільтруючи їх крізь призму вищезгаданих умов. Актуальні запити української наукової спільноти вимагають особливої уваги до тих чинників, що пронизують усі галузі функціонування, зокрема, врахування наслідків повномасштабної агресії з боку Російської Федерації проти України.

За Костриченком В. М., існують три головні стратегічні вектори, спрямовані на досягнення конкурентної переваги: перше — це зменшення сукупних витрат; друге — диференціація, яка охоплює технологічні здобутки, покращення якості товарів та сервісу, вищий рівень клієнтського обслуговування та подібне; третє — це концентрація уваги на вузькому сегменті споживчого ринку, де пропонується краща якість товарів та послуг,

ніж у конкурентів, з метою задоволення унікальних запитів покупців [23]. Зважаючи на ступінь та потужність чинників довкілля, як зовнішнього, так і внутрішнього, первісний план (стратегія) суб'єкта господарювання, спрямований на посилення його конкурентних переваг, може вимагати коригування, докорінної ревізії або ж поєднання з іншими підходами задля досягнення більшої результативності.

Проте, здобутки науковців та їхні поради щодо впровадження тих чи інших стратегій часом немає змоги просто перенести у щоденну практику українських компаній, адже бойові дії суттєво трансформували ключові акценти у сфері комерційної діяльності.

З моменту, як окупаційні війська розпочали повномасштабну агресію проти України, зафіксовано руйнування чи пошкодження понад сотні двадцяти комерційних об'єктів. Зокрема, майже третина цих підприємств (приблизно 30%) наразі повністю зупинили свою роботу, тоді як 45% з них перебувають у процесі часткового відновлення функціонування. [68].

Для тих компаній, які прагнуть функціонувати неухильно, незалежно від зовнішніх чинників, часто обирається тактика "перенесення". Ця тактика полягає у повному чи частковому зміщенні виробничих об'єктів до безпечніших зон у межах держави. Хоча даний захід несе із собою низку викликів — як-от визначення нової локації, налагодження транспортної логістики, вирішення питань поводження з відходами, фінансові витрати на наймання приміщень, залучення додаткових кадрів та інші — він водночас надає суттєві плюси. Переміщення позитивно впливає на репутацію бізнесу, виокремлює його на тлі суперників та дозволяє відновити ланцюги постачання оперативніше, аніж це відбувалося б у звичайних умовах.

З огляду на результати опитування, проведеного упродовж травня-червня 2022 року завдяки спільній праці Інноваційного центру, Управління сприяння бізнесу та експорту, а також загальнодержавної ініціативи "Бізнес за підтримки ЄС" у рамках Заходу, спрямованого на пожвавлення економіки, піднесення підприємницької активності та зовнішньої торгівлі України, котре

акцентувало на ринкових умовах і запитах українських компаній в умовах воєнного стану, з'ясувалося, що значущі 93,4% комерційних організацій взяли активну участь у підтримці країни у часи бойових дій. [60]. Ось ця статистика дуже влучно показує, що бізнес-спільнота розуміє своє основне завдання, женеться за збереженням свого становища на ринку та прагне забезпечити безперервність усіх процесів. Примітно, що третина з невеликим (33,4%) підприємств уже мають на руках детально прописаний алгоритм дій, тоді як половина із невеликим (50,5%) орієнтується на обдумані кроки та управлінські рішення, зважені на досвіді, і лише 11,1% вважають за зайве офіційно закріплювати свої бізнес-стратегії у теперішній ситуації. [60].

З огляду на поточну ситуацію, здатність українських фірм витримувати конкуренцію на мінливому світовому ринку постає як критично значуще питання для держави. Політична хиткість разом із економічним спадом загострюють обставини, провокуючи витік фахівців, гальмування інноваційного та технічного розвитку, зниження сортності товарів порівняно із світовими нормативами, а також посилення імпорту на вітчизняному просторі. Усе це сукупно веде до послаблення позицій українського бізнесу на арені міжнародної торгівлі.

Спираючись на аналітичні висновки економістів як в Україні, так і за кордоном, можна окреслити ключові підходи до посилення конкурентних позицій:

1. Стратегія найменших витрат – це шлях до отримання переваги над суперниками через мінімізацію собівартості, що уможливорює формування привабливіших цін на товари. Проте, її впровадження може ускладнюватися низкою факторів, як-от зростання цін, зміни у нормативно-правовій базі та низка інших перешкод.

2. Стратегія унікалізації (диференціації) – її мета полягає у розробці такого продукту, що вирізнятиметься на тлі пропозицій конкурентів і викликатиме підвищений інтерес покупців.

3. Стратегія роботи у вузькому сегменті – це зосередження зусиль на

задоволенні потреб конкретної ринкової ніші з більшою ефективністю, аніж це роблять інші гравці.

4. Стратегія оптимального співвідношення ціни та якості – цей підхід об'єднує надання високоякісного товару з його фінансовою доступністю, забезпечуючи тим самим конкурентні переваги за умов контролю над витратами.

5. Стратегія новаторства – вона націлена на постійне вдосконалення товарів та виробничих процесів шляхом впровадження свіжих концепцій та винаходів.

6. Стратегія сегментованої уваги – полягає у зосередженні уваги на обмеженій частині ринку та обслуговуванні специфічного кола клієнтів, що часто обирають малі компанії.

У світовій практиці, задля здобуття високого рівня конкурентоспроможності, транснаціональні корпорації (ТНК) не шкодують значних коштів на інвестування у науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР). Паралельно із цим, у царині інновацій простежуються певні закономірності, які безпосередньо впливають на їхню здатність конкурувати: зростає відкритість та розширюється взаємодія між фірмами як у науково-технічній, так і в інноваційній сферах, відбувається переміщення частини досліджень за межі національних кордонів, а також спостерігається тенденція до поглинання тих підприємств, що володіють значним інноваційним потенціалом. Досить часто самі материнські фірми є рушійною силою у заохоченні новаторської діяльності. Це особливо помітно у випадку нефінансових ТНК, зокрема тих, що займаються виробництвом, які активно проводять інтернаціоналізацію своєї діяльності та створюють глобальні ланцюги створення доданої вартості, залучаючи до цього як власні ресурси, так і механізми аутсорсингу.

Коли мова заходить про вітчизняні фірми, помітно зростає тенденція серед українських виробників застосовувати інтеграційний підхід з метою посилення своїх позицій на світовій арені. Цей маневр полягає у

горизонтальному злитті, а саме — через купівлю вже існуючих закордонних активів або заснування нових дочірніх підприємств у інших державах, переважно у межах Євросоюзу. Такий крок дає змогу мінімізувати фінансові навантаження, спричинені митними обмеженнями, і отримати низку додаткових вигод.

Однак, значна частина українських фірм котируется на глобальних аренах переважно завдяки вивезенню первинної продукції, готових виробів та сервісів, що не сприяє належному зростанню економіки держави. Додатково, число підприємств, заснованих в Україні, які володіють виробничими потужностями за межами країни, є доволі невеликим, що також вказує на наявність прихованого (тіньового) сегменту господарювання.

З моменту підписання Угоди про асоціацію (зону вільної торгівлі) з Європейським Союзом, український бізнес продемонстрував помітне пожвавлення своєї діяльності. У зв'язку з цим низка підприємств обрала стратегію або купівлі вже наявних, або ж заснування нових виробничих об'єктів безпосередньо в країнах ЄС. Така тенденція найбільш помітна серед аграрних виробників та суб'єктів, залучених до харчової галузі.

Європейський простір, наразі, демонструє доволі закритий характер, завзято оберігаючи своїх виробників за допомогою чисельних інструментів. З огляду на це, українським фірмам, які мають на меті міцно закріпитися на теренах ЄС та посилити свою здатність конкурувати у світовому масштабі, неминуче постане потреба у запуску виробничих потужностей безпосередньо у Європейському Союзі. Створення нових об'єктів може бути орієнтоване на збільшення кінцевої вартості виробленої продукції. Завдяки сучасному рівню автоматизації та налагодженій логістичній системі, що забезпечується компактними відстанями та відсутністю внутрішніх прикордонних бар'єрів між державами, витрати на виробництво у межах ЄС зростають лише помірно. Таким чином, наявність власних підприємств, скажімо, у Польщі чи Литві, дозволяє українським виробникам позиціонувати себе як суб'єктів господарювання Євросоюзу, відкриваючи водночас шлях до освоєння інших

світових ринків.

Львівське підприємство, ТзОВ «Кормотех», розпочало відновлення заводу на території Литви, аби виготовляти вологий корм. Мета цього кроку – поглибити партнерство зі скандинавськими державами та укріпити власні позиції на ринку. Водночас, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» уже оперує виробничими об'єктами у Нідерландах та низці інших країн, а також має наміри здійснити вагомі вкладення у технологічне вдосконалення задля посилення свого впливу на глобальній арені. [12].

Інвестування у європейські компанії або створення власних виробничих баз на континенті надає українським виробникам свіжі шляхи для реалізації товарів, зменшує непередбачуваність, спричинену змінами курсу валют, і посилює їхні позиції на ринку. Слід підкреслити, що у реальному житті зазвичай використовується певний симбіоз різнорідних конкурентних підходів, тобто їхнє зважене співіснування. Фахівці вказують, що вибороти повну перевагу над суперниками в кожному елементі – це нереалістично.

Тому ключовим є чітке визначення пріоритетів і розробка стратегій, які найбільше відповідають ринковим умовам і сприяють розвитку сильних сторін підприємства — його конкурентних переваг.

З огляду на неспровоковане повномасштабне вторгнення Російської Федерації, українські підприємства змушені щоденно пристосовуватися до низки нових перешкод. Серед них – вибуття працівників, знищення та пошкодження виробничих активів, дефіцит енергоносіїв та електропостачання, скорочення купівельної спроможності громадян та низка інших труднощів. При цьому, вражаючи 61% респондентів із числа бізнес-спільноти дотримуються думки, що саме війна виступила каталізатором для стрімкого розвитку та експансії України. Після перемоги країну очікує новий етап економічного відновлення з іноземними інвестиціями, розширенням зовнішніх ринків і збільшенням експорту. Велике значення матимуть наукові дослідження, які пропонують теоретико-методологічні підходи для ефективного подолання кризових ситуацій, спричинених війною, та

підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародній арені.

Аби українські фірми могли краще конкурувати на глобальній арені, необхідно зважити на низку чинників, зокрема: витік фахівців із високою кваліфікацією, сповільнення темпів наукових та технічних розробок, невідповідність якості товарів загальноприйнятим світовим нормативам, а також перенасичення вітчизняного ринку.

За словами Сечіної О. М., основні шляхи підвищення конкурентоспроможності української продукції включають:

- покращення стандартизації як ключового механізму забезпечення стабільної якості на підприємствах, зокрема через впровадження сучасних систем управління якістю;

- створення сприятливих умов для розвитку інноваційної діяльності, впровадження нових технологій, сучасних виробів і техніки, а також запобігання відтоку талановитих розробників. Україна нині постачає технології та інтелект на світовий ринок, але замість прибутку отримує втрати;

- в умовах руху до європейської інтеграції, першочерговою справою постає усунення розриву між цінами на продукцію та послуги всередині країни й їхніми міжнародними аналогами. Додатково, нагальним є запровадження сучасних інструментів для збереження вітчизняного ринку та неухильне відстоювання потреб місцевих виробничих підприємств. [58].

Підсумовуючи здобутки науковців і враховуючи сучасну ситуацію в Україні, можна визначити основні напрями стратегії відновлення конкурентоспроможності українських товаровиробників у післявоєнний період: перебудова логістики, міжнародна співпраця, зелена трансформація, розвиток інновацій та наукових досліджень, підтримка бізнес-середовища та зміцнення кадрового потенціалу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Стратегія зміцнення міжнародних позицій української продукції
після війни**

Цілі стратегії	Характеристика заходів
Логістичне перевтілення	Переналаштування логістики для забезпечення ефективної та швидкої доставки товарів у постконфліктних умовах.
Міжнародне співробітництво	Розширення міжнародної співпраці для впровадження сучасних технологій, обміну досвідом та виходу на нові ринки збуту.
Зелена перебудова	Впровадження «зелених» технологій і стандартів з метою підвищення екологічної безпеки продукції та дотримання вимог.
Інноваційні дослідження	Акцент на інноваційних процесах, використанні передових технологій та підтримці наукових досліджень.
Втілення бізнес-середовищу	Забезпечення сприятливих умов для бізнесу шляхом податкових пільг, дерегуляції та розвитку підприємницької активності.
Формування кадрової політики	Розвиток і утримання висококваліфікованих кадрів шляхом реалізації освітніх і професійних програм.

Складено автором за: [86]

Отже, якщо підсумовувати, то ключові вектори для зростання змагальної переваги українських товарів на глобальному терені включають:

- модернізація та вдосконалення продукції, що дозволяє випускати конкурентоспроможні товари та підвищує ефективність економіки України загалом;
- розширення асортименту експорту, що сприяє зростанню обсягів продажів за кордон і залученню нових партнерів;
- орієнтація на товари з високою доданою вартістю, що забезпечує збільшення експортних доходів та приваблює інвестиції;
- підвищення якості продукції, що зміцнює її позиції на міжнародному ринку;
- впровадження найновіших технологічних здобутків, що уможливорює створення виробів із суттєвим зростанням доданої вартості та зміцненням їхніх позицій на світовому ринку.

3.2. Адаптація європейських підходів до зміцнення конкурентних позицій підприємств

Здійснивши розгляд останніх оприлюднених статистичних відомостей, що охоплюють тридцять сім держав світу, і сфокусувавшись суто на їхнім основним завданням у сфері економічних змін (ігноруючи при цьому весь комплекс чинників, які детермінують ефективність), ідентифіковано одинадцять ключових векторів економічної перебудови. Їхнє призначення полягає у стимулюванні економічного відродження та підвищенні його спроможності до створення доданої вартості, забезпечення сталості й забезпечення рівного доступу для всіх верств населення. Рекомендації та часові горизонти згруповано у чотири загальні напрями дій:

- оновлення та трансформація сприятливих умов для розвитку;
- оновлення та трансформація людського капіталу;
- оновлення та трансформація ринкових систем;
- оновлення та трансформація інноваційної екосистеми.

Аби стати свідками оновлення та суттєвої перебудови сприятливих умов, спершу слід замислитися над питаннями, що стосуються затяжного знецінення державних інститутів, особливо механізмів балансу влади та рівня відкритості. У фазі відродження варто сфокусуватися на зміцненні навичок стратегічного, далекоглядного планування, а також на вдосконаленні електронних способів надання послуг громадянам. На етапі ж самої трансформації ключовим моментом буде впровадження дієвих засад управління та повернення віри населення у державні структури.

З огляду на поточні виклики, а саме: невідповідність умінь потребам ринку, брак висококваліфікованих кадрів та збільшення диспропорції між мотивацією та фактичною винагородою – аби модифікувати та вдосконалити людський потенціал, необхідно скерувати активність на розширення масштабів ініціатив із перекваліфікації та вдосконалення вже наявних знань. На етапі, що передбачає глибинні зміни, вирішальне значення матиме модернізація навчальних планів, посилення вкладень у компетенції, які набудуть цінності на

майбутніх ринках, а також ревізія чинного регулювання трудових відносин.

Окрім того, з метою реанімації та перебудови ринків на тлі стрімкого нагромадження державних боргів, доцільно на першій стадії (відродження) окреслити механізми допомоги тим державам, які характеризуються значними боргами та невисокими доходами, а на етапі зміни (трансформації) – здійснити корекцію стратегій оподаткування. Паралельно, для забезпечення життєздатності та подальшого розвитку екосистеми інновацій, необхідно сфокусувати зусилля на модернізації навчальних планів та нарощуванні капіталовкладень у формування компетенцій, які матимуть попит на майбутніх ринках.

У період відновлення системи охорони здоров'я, важливо здобути більшу здатність до одночасного реагування як на поточні наслідки пандемії, так і на потенційні майбутні виклики у цій царині. На етапі ж докорінної зміни системи, на часі є розбудова необхідної бази, впровадження новаторських методів догляду за старшим поколінням та малюками, а також оновлення медичної сфери як такої.

У контексті відновлення й перевлаштування ринків, з огляду на підвищення ризиків по кредитах підприємств та складнощів із грошовим обігом, урядам слід першочергово спрямувати зусилля на укріплення стійкості фінансових систем та впровадження заходів заохочення для бізнесу, який вкладає кошти у проекти, що сприяють сталому розвитку та залученню всіх верств суспільства. На етапі докорінних змін необхідно наголошувати на створенні сприятливого ґрунту для фінансування багаторічних капіталовкладень та гарантуванні незмінності умов у процесі подальшого злиття наявних систем.

У відповідь на зростання ринкової концентрації в різних секторах економіки та поглиблення розриву в продуктивності, на етапі відродження урядам пропонується підтримувати рівновагу між допомогою корпораціям і недопущенням надмірної консолідації галузей.

Під час фази трансформації слід модернізувати методики управління

конкуренцією та антимонопольні стратегії, з метою формування «ринків майбутнього» та посилення співпраці між державною та приватною сферами.

Зважаючи на тривале згортання вільної торгівлі та обмеження пересування громадян між країнами, урядам варто вже на стадії відновлення, як і на етапі глибинних змін, створювати передумови для більш рівномірного потоку як товарів, так і населення. Такий підхід, своєю чергою, допоможе посилити розвиток на місцях та підвищити надійність логістичних мереж. Щодо оновлення та трансформації інноваційної екосистеми, слід врахувати, що в ній існує певний парадокс: попри позитивну динаміку розвитку підприємницької культури протягом останнього десятиліття, це не призвело до суттєвого збільшення кількості нових компаній чи появи проривних технологій. Технологічний розвиток відстає, особливо у сферах енергоспоживання, скорочення викидів та забезпечення інклюзивних соціальних послуг.

На стадії відновлення варто збільшити державні вкладення у розробку нових технологій та дослідження (НДДКР), заохочувати приватні фірми до інвестування у "ризикові" проекти та дослідницьку діяльність, а також надавати допомогу вже наявним технологічним розробкам, котрі можуть започаткувати нові підприємства та робочі місця на тих сегментах ринку, що формуватимуться у майбутньому.

У фазі перетворення ключовим моментом є формування стимулюючих умов задля приваблення капіталу в наукові розробки, новаторські рішення та патентування ідей, сприяти становленню новоявлених «просторових ринків» та підштовхувати бізнес-структури до імплементації засад рівномірності та належності, аби збільшити рівень винахідливості та здібності до інновацій.

Разом із цим, коли ми розглядаємо наявну статистику, стає зрозуміло, що хоча даних для всебічної оцінки усіх сторін економічних змін бракує, жодна з тридцяти семи країн, що були об'єктом вивчення, ще не досягла рівня повної готовності до докорінних економічних зрушень. Однак, якщо дивитися на той перелік держав, що були піддані оцінці, то саме скандинавські країни

виказують найвищий ступінь готовності: їхні економічні системи мають більший потенціал для гнучкого переходу до моделі, сфокусованої на продуктивності, сталості та загальній участі.

Зокрема, Фінляндія, Данія та Швеція продемонстрували найкращу готовність за переважною кількістю визначених критеріїв, що логічно обумовлює їхню найвищу спроможність до здійснення економічних перетворень.

Щодо впровадження ефективних принципів управління, формування довгострокового стратегічного бачення та підвищення довіри громадян, лідерами серед невеликих економік є Данія, Фінляндія, Нова Зеландія та Швейцарія. Натомість Мексика, Бразилія та Аргентина демонструють нижчий рівень готовності у цих сферах. В цілому, показники якості інститутів у 37 проаналізованих країнах коливаються від 40 до 70 балів.

Нації, які наразі демонструють найвищу ступінь адекватності для трансформації економічної системи, спираючись на існуючий ресурсний базис, це Данія, Естонія, Фінляндія та Нідерланди. Водночас, значно нижчий рівень підготовленості фіксується у Російській Федерації, Індонезії, Туреччині та Південно-Африканській Республіці. Слід підкреслити, що хоча екологічні вимоги в усіх перелічених державах зближуються, просування у впровадженні інноваційних, екологічно безпечніших енергетичних альтернатив залишається недостатнім. Це свідчить про наявність розбіжності між потенціалом для забезпечення доступу до ефективних та екологічно зорієнтованих енергоресурсів та імперативом дотримання природоохоронних нормативів.

Стосовно впровадження прогресивнішого оподаткування та перегляду методик обкладання податками корпорацій, статків та праці як у межах країни, так і на світовій арені, найбільшу бойову готовність демонструють такі держави як Південна Корея, Японія, Австралія та Південно-Африканська Республіка. Натомість, найнижчий ступінь підготовленості у цьому аспекті спостерігається у випадках Угорщини, Польщі, Італії та Туреччини. Загалом, бали, присвоєні країнам за цією першочерговою вимогою, утримуються на

досить скромних позиціях, що вказує на суттєвий простір для покращення ситуації.

На основі наявних даних, у плані підготовки та вдосконалення навичок персоналу, що є життєво необхідним для майбутніх вимог ринку праці, виділяються такі країни як Нідерланди, Данія, Швейцарія та Фінляндія. Натомість, Греція, Бразилія, Туреччина та Італія виявляють нижчий рівень готовності до здійснення трансформацій, пов'язаних із оновленням освітніх програм та інвестуванням у професійні компетенції.

Ключовим елементом у плані подолання нерівності та пристосування менеджменту персоналу до умов інноваційних проривів та економічних спадів є розробка відповідних та еластичних механізмів соціального забезпечення. У низці держав, навіть тих, що застосовують передові моделі, ці системи переважно спрямовані на забезпечення рівня доходів. Натомість, майбутні підходи повинні інтегрувати допомогу в доходах із оновленням нормативної бази праці та підняттям базового рівня соціального забезпечення. Це тягне за собою спрощення процедур отримання доступу до освітніх програм, підвищення кваліфікації та медичного обслуговування, що сприяє нарощуванню людського потенціалу. Метою такого курсу має бути не просто утримання зайнятості, а забезпечення реального захисту та належного поцінування праці службовців.

Базуючись на наявній інформації, Німеччина, Данія, Швейцарія та Сполучене Королівство виділяються завдяки успішній інтеграції належного захисту працівників із сучасними підходами до систем соціального забезпечення. На противагу цьому, Південноафриканська Республіка, Індія, Греція та Туреччина виявилися менш спроможними у впровадженні цих аспектів. Суттєве розширення мережі послуг із догляду за літніми людьми та дітьми, разом із вдосконаленням медичної сфери, а також гарантування рівного доступу та стимулювання інновацій у цих секторах, постають вирішальними чинниками для формування більш рівноправного суспільства та одночасного нарощування людського потенціалу. Такі держави, як Швеція,

Фінляндія та Канада, демонструють значніші зрушення у забезпеченні загальної доступності доглядових послуг.

Слід би підкреслити, що ці країни спрямовують суттєві кошти на забезпечення соціального опікування у цьому секторі та змогли досягнути більш сталої ситуації зі здоров'ям своїх громадян, якщо порівнювати з іншими державами. Зокрема, серед усіх розвинених націй, Фінляндія, Швеція, Нова Зеландія та Австрія продемонстрували найкращу готовність до вирішення подібних викликів, про що свідчать усі наявні статистичні дані.

Слід підкреслити, що хоча Сполучені Штати Америки на сьогодні утримують позицію світового лідера серед фінансових хабів, вони демонструють найменш сприятливий стан готовності до трансформацій у цій критично важливій галузі. Незважаючи на те, що ця категоризація сформована на основі околичних індикаторів, вона вказує на розбіжність між значним ступенем фінансової зрілості та відсутністю належного довготривалого стратегічного бачення й цілей щодо подальшої консолідації.

Нинішня кон'юнктура диктує необхідність перегляду стратегій щодо конкуренції та антимонопольного регулювання, аби гарантувати однаковий доступ до ринкових платформ як у межах країни, так і за її кордонами. Протягом останніх десяти років помітно посилилася концентрація на ринках, отже, актуальна політика з відновлення конкурентного середовища мусить брати до уваги новоявлені рушійні сили цієї концентрації та відповідно трансформувати наявні регуляторні важелі. Для створення рухливого та гармонійного ділового клімату важливо не лише стимулювати вихід нових гравців на ринок, але й оновлювати діяльність антимонопольних органів, зважаючи на нові джерела ринкового домінування – зокрема, великі масиви даних – та можливі збитки для кінцевих користувачів, котрі можуть проявитися через зростання вартості товарів та послуг.

Вільний обмін товарами сприяє формуванню значно більш конкурентних ринкових умов. З огляду на це, майбутня стратегія зобов'язана включати запровадження новаторських методів, які дадуть змогу повною

мірою скористатися вигодами глобальної торгівлі, паралельно мінімізуючи диспропорції всередині країни між тими регіонами, де діють компанії світового рівня, та тими територіями й демографічними верствами, які зазнали негативного впливу від процесів глобалізації.

Наявна інформація дає змогу лише обмежено з'ясувати ці моменти. Щоб з'ясувати, наскільки країни готові трансформуватися у сфері конкуренції та створювати свіжі торговельні арени, ми застосували індикатори, які охоплюють обсяги викидів залежно від торговельних потоків та валового внутрішнього продукту, показники сталості й рівня споживання, значення державного сектору у підживленні попиту на інноваційні технології, глибину впровадження новітніх технологій користувачами, рівень патентної діяльності та судженням бізнес-спільноти щодо відповідності чинного регулювання цим новітнім розробкам.

Аби з'ясувати, наскільки державам вдалося підготуватися до цих викликів, ми брали до уваги низку показників. Серед них були такі: наскільки вдало запроваджено оподаткування в умовах нової економіки, ступінь концентрації ринку, прогрес інноваційних підприємств, обсяги підтримки фінансовими ресурсами малих і середніх підприємств, наявність доступу до венчурного фінансування. Не оминули увагою і місцеві умови, зокрема розвиток галузевих зон (кластерів) та різницю у рівнях безробіття поміж мешканцями міст та сіл.

Згідно зі статистичними даними, до держав, що відносно готові до створення рухливого ділового клімату, входять Канада, Фінляндія, Китай та Сполучені Штати. Натомість Словаччина, Греція та Аргентина виявляють менший ступінь підготовленості до подібних змін. Щодо інноваційного поступу, то політика на майбутнє муситиме враховувати оновлені підходи до заохочення попиту й інвестування в дослідження, розробки та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) з метою виробництва товарів, надання послуг та створення технологій, що будуть стабільними та враховуватимуть інтереси всіх верств населення. Водночас, масове запровадження нових

розробок та технологій, навіть якщо вони вирізняються високими показниками якості, породжує певні труднощі, які вимагають енергійної участі держави та використання доречних важелів впливу. Аби змінити очікувані результати ринку в царині інновацій, уряди здатні вдаватися до фінансових механізмів, націлених на специфічні потреби ефективності виробництва, застосовувати механізми державних закупівель для формування первинного ринку для новітніх рішень на початкових стадіях НДДКР, укладати угоди про співпрацю між державою та приватним сектором, а також використовувати інші форми підтримки.

Зважаючи на наведені дані, Канада, Фінляндія, Китай і Сполучені Штати виділяються як країни з найбільш помітною готовністю до формування жвавого ділового клімату. На противагу їм, Словаччина, Греція та Аргентина наразі виглядають менш підготовленими до здійснення подібних змін.

З огляду на ті самі засади, виокремлюються Фінляндія, Сполучені Штати Америки, Швеція та Японія як держави, що мають найсприятливіші умови для запровадження інноваційних рішень та спроможні вправно долати виклики, пов'язані зі створенням «ринкових просторів майбутнього». Актуальність цього чинника особливо висока для тих галузей народного господарства, де критично необхідна злагоджена співпраця між державним апаратом та приватними суб'єктами. При цьому, загальна бальна оцінка за даною ознакою залишається доволі скромною і недостатньою для переважної кількості держав світу.

Проте заохочення та нарощування вкладень у дослідження, новаторство та винаходи, націлені на формування майбутніх "ринків", виявиться обов'язковим для будь-якої держави, адже трансформація господарства вимагає залучення творчого потенціалу людства для створення проривних технологій, нових товарів, послуг та відповідних ринків збуту. Щоб мати змогу оцінити ці складові, потрібна інформація про фінансування тривалих науково-дослідних ініціатив, наявність довгострокового фінансового забезпечення, спрямованого на цільове вдосконалення нових технологій,

спроможність урядових структур діяти як реальний венчурний інвестор, часові рамки досліджень та обсяги коштів, які країни витрачають на розвиток інновацій. На превеликий жаль, такі відомості знайти складно, тому у цьому вивченні ступінь готовності держав до подібних викликів визначили за допомогою двох показників: поточного стану досліджень та розробок у п'ятнадцяти новітніх технологічних сферах і участі державності у стимулюванні прогресу цих нових розробок та технологій.

Держави на кшталт Фінляндії, Японії, Сполучених Штатів, Південної Кореї та Швеції, володіючи міцною інфраструктурою державних органів, що опікуються наукою, технічним прогресом та нововведеннями, і активно взаємодіючи з науково-дослідними центрами та приватним бізнесом для втілення інноваційних проектів, виявилися найбільш спроможними серед 37 проаналізованих країн щодо формування та стимулювання майбутніх інноваційних галузей. Натомість, Греція, Мексика, Туреччина та Словаччина продемонстрували значно нижчий ступінь готовності до таких викликів.

В нинішніх обставинах набуває значної ваги забезпечення рівності, справедливості, прозорості в межах корпорацій; ці засади мусять стати невіддільною частиною плану інноваційних змін на рівні держав. Попри намагання розширити методики обліку гендерного та іншого розмаїття, все ще спостерігаються недоліки у зборі інформації, тому оцінка ґрунтується на чотирьох ключових показниках. Таким чином, поступ держав у стимулюванні різноманіття, забезпечення рівності та активного залучення персоналу вимірюється, виходячи з розподілу працівників за статтю та готовності фірм до прийняття керівних настанов.

Щоб зробити висновок щодо цих моментів, ми маємо доступ лише до обмеженої кількості інформації. Серед досліджень, що розглядалися, найкраща динаміка була зафіксована у Китаї, Швеції, Новій Зеландії та Сполучених Штатах, коли порівнювати їх із рештою держав. Проте, Індія, Туреччина, Італія та Словаччина продемонстрували значно гірші показники у цьому плані. При цьому, інформації про рівність між чоловіками та жінками у

володінні бізнесами для обраних країн бракує, що ускладнює будь-яке зіставлення.

Україна не була включена до того аналізу економічного потенціалу та майбутніх перспектив, котрий здійснили фахівці зі Світового економічного форуму (WEF). З огляду на це, для вироблення власної стратегії економічних змін та посилення конкурентних переваг, держава може керуватися загальними настановами та ідеями, що пропонуються цією організацією. Протягом 2021 року WEF має намір організувати низку публічних обговорень, аби виробити свіжі критерії, нормативи та дії, націлені на формування таких економічних систем, котрі б гармонійно поєднували ефективність із довготривалою стійкістю.

Згідно з доповіддю IMD «Глобальний рейтинг конкурентоспроможності 2020», Сінгапур учергове очолив рейтинг світової конкурентоспроможності, залишивши позаду Сполучені Штати (які посідають десяту позицію) та Гонконг (п'яте місце) [59]. Такий високий результат держава забезпечила завдяки відмінним економічним характеристикам, серед яких варто виділити обсяги зовнішньої торгівлі, експорт продукції високих технологій та обсяги залученого капіталу. Ключове значення для посилення конкурентних переваг мають також добре розвинена технічна база, зокрема мережі телекомунікацій та швидкісне підключення до світової мережі, надійна освітня система, що формує висококваліфікованих фахівців, а також дієві інструменти стимулювання започаткування нових комерційних ініціатив.

Другу сходинку посіла Данія, що зумовлено сильною економікою, розвиненим ринком праці, а також дієвими системами охорони здоров'я та освіти. Водночас Швейцарія, продемонструвавши незмінне економічне зростання, закріпилася на третій позиції. Ця держава відзначилася відмінними показниками у сфері міжнародної торгівлі, науково-технічної бази, а також у системах піклування про здоров'я та навчання, посівши перше місце в Європі за рівнем ефективності ведення бізнесу.

Упродовж уже другого року поспіль Сполучені Штати утримують не

перше місце серед найконкурентоспроможніших економік світу. Початок торговельних протистоянь негативно позначився на економічних метриках як у самому американському регіоні, так і в Китаї, що, у свою чергу, відобразилося на їхніх позиціях у відповідних списках.

Суспільні негаразди у Піднебесній також пригальмували її здатність конкурувати, а Гонконг, зокрема, скотився із другої позиції у 2019 році до п'ятої.

Отже, впровадження європейських напрацювань виступає вирішальним етапом для посилення змагальності українських компаній. Залучення перевірених у Європі вдалої методології та планів, які продемонстрували свою результативність, дає змогу інтегрувати високі критерії результативності та новинок, формуючи сприятливі умови для росту комерційної діяльності. Сюди входить впровадження новітніх технологічних рішень, оновлення процедур контролю якості, плекання екологічної сталості та підвищення професійного рівня працівників. У додаток, перейняття європейських підходів розкриває свіжі ринки збуту та експортні перспективи, що позитивно позначається на фінансовому стані та підприємницькій активності в Україні.

3.3. Шляхи розвитку конкурентоспроможних галузей економіки країни.

Передбачення шляхів економічного поступу України на тривалу перспективу — річ заплутана, особливо у світлі невизначеності, що її породжує триваючий воєнний стан. Попри це, зосередитися варто на певних секторах, які здатні перетворитися на головні рушійні сили інтенсивного економічного піднесення нашої держави протягом найближчих трьох десятиліть. Зазначені сфери матимуть змогу синергетично працювати з державними програмами, реформаторськими кроками та іншими важелями впливу, аби забезпечити стійкість та гармонійний розвиток національного

господарства.

Сільське господарство, фармацевтика та медицина виділяються як ключові потенційні драйвери динамічного економічного розвитку України. Відкриття ринку землі здатне стимулювати розвиток аграрного сектору, підтримуючи як великі агрохолдинги, так і дрібні фермерські господарства. Водночас інновації у фармацевтичній та медичній сферах створюватимуть нові експортні можливості та сприятимуть покращенню здоров'я населення. Щоб забезпечити успішний розвиток у найближчі десятиліття, Україні слід прагнути до зростання економіки не на рівні 2–3% ВВП щорічно, а до 7–8%, що дозволить країні зайняти важливе місце серед держав, які формують темпи глобального економічного зростання та споживчого попиту.

Серед фундаментальних кроків, спрямованих на підтримку аграрної галузі, необхідно насамперед відзначити нарощування систем зрошувальних та осушувальних мереж, що є запорукою значного зростання врожайності. Не менш вагомими є такі аспекти, як інтеграція передових технологічних рішень для примноження ефективності виробництва та раціоналізації витрат аграріїв, модернізація складських (елеваторних) потужностей, заохочення глибинної обробки агросировини для приросту доданої вартості, а також забезпечення постійного припливу фахівців потрібної кваліфікації.

Фармацевтична галузь разом із медициною постають двома секторами, що здатні потужно підштовхнути економічне зростання протягом прийдешніх десяти років. Хоча ми й спостерігаємо відтік фахівців з української медицини за кордон, ця сфера все ж має значний резерв для кардинального оновлення та експансії. При цьому, переважна частина високопрофесійних медиків осіла у приватній медицині, мотивована бажанням отримувати більші доходи та надавати лікування на вищому рівні, що, своєю чергою, ускладнює пересічним громадянам можливість отримати належну медичну опіку.

Концепція "оздоровчого туризму" має потенціал стати значущим інструментом впливу для нашої країни упродовж наступного десятиліття, особливо це стосується сфери серцево-судинних захворювань, онкології.

Якість медичного обслуговування в зазначених царинах повною мірою відповідає світовим стандартам, водночас вартість послуг для пацієнтів з-за кордону в Україні здатна бути суттєво нижчою порівняно з багатьма іншими країнами.

Ось декілька напрямків, які мають значний потенціал і на які уряду варто сфокусувати свої зусилля задля формування свіжих точок економічного піднесення: це стосується інноваційної галузі машинобудування та активізації розвитку відновлюваної енергетики. У глобальному масштабі вже сформовано необхідні умови для побудови інфраструктурних мереж для електротранспорту та забезпечення їхнього функціонування. На даному етапі Україна вивчає опції приваблення зовнішнього капіталу для налагодження виробництва акумуляторних елементів живлення, а також супутнього устаткування, комплектуючих та компонентів, призначених для електромобілів.

Ще одним пріоритетним напрямком, що активно розвивається та потребує значних інвестицій, є альтернативна енергетика. Окрім допомоги у примноженні економічних статків, цей сектор несе вирішальне значення для досягнення самодостатності у сфері енергетики та гарантування безпеки держави, а також значуще впливає на стан довкілля.

В цілому, сектор інформаційних технологій та фінансових технологій, якщо матиме відповідну підтримку з боку держави, здатний перетворитися на основні рушійні сили для активного зростання української економіки. Ця галузь демонструє стабільне зростання щороку, а наші ІТ-фірми переважно працюють на зовнішні ринки та обслуговують закордонних клієнтів, що створює сприятливий ґрунт для припливу капіталовкладень та розбудови потужної інноваційної бази всередині країни. За прогнозами «Українського інституту майбутнього», за умови дієвого керівництва державою та успішного залучення інвестицій, вже за наступні десять років високотехнологічний та ІТ-сектор може формувати до 60% валового внутрішнього продукту України.

На даний час першочерговим завданням для держави постає формування

умов, які б сприяли оптимізації оподаткування та полегшенню ведення комерційної діяльності у сфері інформаційних технологій, паралельно забезпечуючи підтримку освітніх ініціатив задля збереження та примноження наявних кваліфікованих кадрів. Зважаючи на те, що ІТ-сектор функціонує у міжнародному масштабі, лише привабливими умовами для бізнесу утримати як підприємців, так і висококласних спеціалістів є недостатньо. Це також вимагає впровадження передових життєвих стандартів та дієвих важелів для стимулювання зростання цієї галузі у ширшому сенсі.

Беручи до уваги сектори, які Кабінет Міністрів визначив як ключові для економіки, були ідентифіковані першочергові потреби та виклики, з якими стикаються бізнеси (див. Таблицю 3.2). Стосовно агропромислового комплексу, простежується неоднорідність у поновленні роботи по регіонах: на територіях Чернігівщини, Сумщини та Київщини, що були звільнені, вже понад 90% персоналу аграрної сфери повернулися до виконання своїх обов'язків. Натомість, у Харківській та Миколаївській областях, а також на незайнятих ворогом ділянках Запорізької області, активну зайнятість демонструє більш ніж половина (понад 50%) усіх аграріїв.

Таблиця 3.2

**Проблеми та стратегічні потреби пріоритетних галузей для
зміцнення конкурентоспроможності**

Галузь економіки	Проблеми	Потреби
1	2	3
Аграрний сектор	Неможливість експорту зернових та олійних культур через блокування українських портів. Недостатня кількість дизельного палива та високі ціни на нього. Жорстка необхідність у грошових коштах, а саме в позиках, для забезпечення жнивних робіт. Припинення функціонування на захоплених землях, що призводить до зниження загальних обсягів виробленої продукції.	Відновлення інфраструктури та оптимізація ланцюгів постачання. Зменшення імпортозалежності там, де це є доцільним і обґрунтованим. Зниження енергетичної залежності. Надання підтримки для виплати орендної плати власникам земель, на яких не проводиться посів чи збір врожаю.
Фармацевтична галузь	Суттєве збільшення коштів, що йдуть на первинні ресурси, комплектуючі, енергоносії та доставку, на тлі зменшення надходжень. Складнощі з перевезенням вихідної продукції, спричинені як зовнішніми, так і внутрішніми перешкодами у сфері логістики.	Підготовка до початку випуску медичних препаратів на власних виробничих об'єктах, якщо уряд надасть гарантії щодо централізованих закупівель. Гарантування національної безпеки у сфері фармації та формування ділового середовища, яке є зрозумілим, передбачуваним та сприяє привабленню капіталовкладень.
Нафто-газовидобувна галузь	Зменшення споживання газу промисловими підприємствами України. Зниження обсягів капіталовкладень у галузь. Пошкодження або руйнування інфраструктури енергетичного сектору. Дефіцит ресурсів (бензин, дизель, автомобільний газ), необхідних для нормального функціонування підприємств.	Запровадження заохочувальних фіскальних заходів, а саме, продовження дії преференцій стосовно розбудови нових газовидобувних точок. Подальший поступ у скасуванні застарілих регуляцій та спрощенні процесів отримання дозволів, особливо стосовно експертизи екологічного впливу та полегшення для підприємств доступу до землевласних територій. Збільшення обсягів газовидобутку як чинник розвитку суміжних галузей економіки.

Складено автором за: [77]

На контрольованій території України наразі працює понад 95% сільськогосподарських підприємств. Прогнозується, що ярі культури будуть засіяні на площі близько 14 мільйонів гектарів, що перевищує 75% від запланованих посівних площ. Водночас відбуваються зміни в ринках збуту та глобальних торговельних потоках: українська продукція заміщає інших експортерів на ринках ЄС, тоді як ці країни нарощують свою присутність на ринках Азії та Близького Сходу.

Експорт української сільськогосподарської продукції до ЄС здійснюється залізницею, річковими баржами та автомобільним транспортом, при цьому пріоритет надається саме автомобільним перевезенням.

Фармацевтична галузь успішно адаптувалася до умов воєнного часу. У березні виробництво лікарських засобів становило 60% довоєнного рівня, а вже в квітні, зокрема на прикладі компанії «Дарниця», воно повністю відновилося. За підсумками першого кварталу 2022 року зафіксовано зростання виробництва на 19%. Під час воєнного конфлікту спостерігається суттєве зростання попиту на препарати для серцево-судинної системи (+23%), нервової системи (+51%) та психолептичні засоби (+56%). Нафтогазовидобувна галузь, яку представляє Асоціація газовидобувних компаній України, демонструє специфічні риси роботи в умовах воєнного конфлікту:

- підземні газові сховища продовжують стабільно функціонувати, хоча й перебувають під посиленою охороною;
- обсяги капітальних інвестицій суттєво скоротилися, водночас операційні витрати зросли;
- до кінця року прогнозується зниження загального рівня газовидобутку порівняно з минулим роком;
- доставка здійснюється наземним транспортом (вантажівками, бензовозами тощо), що спричиняє високі витрати та збільшує тривалість постачання.

У час війни гірничо-металургійна галузь зіткнулася з низкою унікальних труднощів. На старті бойових дій заводи мусили припинити виплавку металу задля захисту працівників та збереження інфраструктури, причому деякі виробничі потужності були пошкоджені. Філія «Арселор Міттал Берислав»,

яка займається видобутком флюсового вапняку, потрапила під тимчасовий контроль ворога.

Протягом першого кварталу 2022 року група «Метінвест» зареєструвала зниження випуску чавуну на тридцять один відсоток та сталі – на чверть. Кількість виготовлених товарних заготовок і кінцевої продукції зменшилася відповідно на сорок п'ять та двадцять два відсотки.

Гірничо-металургійна галузь зазнала значних фінансових збитків — у межах сотень мільйонів доларів. Це зумовлено різким скороченням обсягів продажів та зростанням витрат на альтернативні логістичні маршрути, що стали необхідними через російське вторгнення в Україну. У результаті реалізацію кількох інвестиційних проектів довелося тимчасово призупинити.

У 2022 році Україна зберігає значний інвестиційний потенціал у різних секторах економіки. ІТ-галузь демонструє високі темпи розвитку, стійкість до воєнних викликів і здатність конкурувати на глобальному ринку. Фармацевтичний сектор продовжує стабільно зростати та має суттєві можливості як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Оборонно-промисловий комплекс характеризується активнішим залученням приватних компаній і розвитком високотехнологічних виробництв.

Сектор видобутку нафти та газу нині потерпає від негативних наслідків бойових дій, проте представники галузі акцентують увагу на потребі впровадження податкових преференцій та полегшення дозвільної системи. Водночас, гірничо-металургійна промисловість відчуває вагомий тиск через військову агресію, що прямо впливає як на обсяги випуску продукції, так і на фінансові показники цих підприємств.

Слушно кажучи, аби економіка держави могла далі розвиватися, конче треба брати до уваги унікальні вимоги кожного сектору та впроваджувати кроки, націлені на посилення їхньої життєздатності та експансії.

Висновки до розділу

У цьому розділі розглядається стратегічний підхід до повернення конкурентоспроможності українським товарам у повоєнний час. Також тут вивчено потенціал для інтеграції європейських напрацювань у сфері посилення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, і, крім того, визначено ключові вектори розвитку для галузей, які спроможні підтримати економічну стабільність держави.

У межах стратегії підвищення конкурентоспроможності українських товарів після війни основними мають стати такі напрями: модернізація логістики, розширення міжнародної співпраці, упровадження зеленої трансформації, підтримка інновацій та наукових досліджень, поліпшення бізнес-клімату й розвиток людського капіталу.

Стратегія повинна мати комплексний характер і бути спрямованою на сталий розвиток, забезпечуючи ефективне відновлення та подальше зростання українського виробництва у післявоєнний період.

Переїняття європейських надбань у справі нарощування конкурентоздатності фірм являє собою суттєвий етап для динамічного поступу господарства. Застосування апробованих європейських підходів та планів здатне збагатити вітчизняний бізнес-клімат та відкрити нові горизонти для українських суб'єктів господарювання на світовій арені. Ключові вектори подібної інтеграції включають впровадження актуальних методологій адміністрування, заохочення до новаторських починань, піднесення рівня як товарів, так і сервісів, а також оптимізацію системи корпоративного нагляду.

Не менш значущим є державне сприяння, спрямоване на формування сприятливого бізнес-клімату, що підтримує конкурентоспроможність підприємств і забезпечує умови для сталого інвестування.

Беручи до уваги ті пріоритетні шляхи економічного зростання, що окреслені державою, постає потреба у всебічному розборі головних запитів та труднощів, з якими стикаються суб'єкти господарювання у сфері видобутку корисних копалин і металургії, сільськогосподарському виробництві, а також у фармацевтиці та нафтогазовидобутку.

Україна окреслила пріоритетні сфери для інвестування у 2022 році. До них належать:

- IT-сектор, який характеризується значним інвестиційним потенціалом, стабільним зростанням експорту та сприятливими умовами для розвитку бізнесу;
- фармацевтична галузь, що демонструє стійке зростання, має великий внутрішній попит і поступово розширює присутність на міжнародних ринках;
- оборонно-промисловий комплекс, де спостерігається активна динаміка розвитку та впровадження інновацій, а також вагома участь приватних компаній;
- нафтогазовидобувна сфера, на яку суттєво впливають умови воєнного часу, що позначається на виробничих процесах і рівні інвестиційної привабливості;
- гірничо-металургійний комплекс, який зазнав значного скорочення виробництва та фінансових втрат через воєнні дії.

Таке визначення пріоритетних галузей дає змогу зосередити інвестиції на сферах, здатних забезпечити швидке економічне відновлення та зміцнення конкурентоспроможності країни.

Отже, аби українським виробникам вийти на світові ринки більш конкурентоспроможними, слушно буде здійснити низку заходів: фінансувати наукові розробки та впровадження інновацій, надаючи кошти для інтеграції передових технологій та створюючи заохочення для компаній, які активно займаються інноваціями. Необхідно піднімати кваліфікацію персоналу, вдосконалюючи навчання фахівців та забезпечуючи працівникам легший доступ до найновіших знань і умінь. Якість товарів варто покращувати через імплементацію визнаних стандартів, сертифікацію та модернізацію методів контролю й виробничих циклів. Слід активізувати експортну діяльність, запровадивши цільові програми підтримки експортерів та спрощуючи відповідні бюрократичні кроки. Важливо розвивати зв'язки на міжнародній арені та співпрацювати з лідерами світової індустрії, зокрема, задіяючи участь у глобальних ярмарках для піднесення визначення брендів.

ВИСНОВКИ

1. У процесі вивчення було зроблено аналіз природи спроможності підприємства з погляду конкуренції, оглянуто головні чинники та способи її вимірювання, а також створено набір підходів до оцінювання, який охоплює матричний, графічний, індексний та аналітичний інструментарій. Ба більше, було вибудовано концептуальний план моделі кермування конкурентною позицією суб'єкта господарювання, котрий орієнтований на зовнішні ринки. Конкурентна спроможність належить розуміти як об'єднання переваг підприємства на ринку, його здатність задовольняти запити споживачів, а також сукупність критеріїв оцінки та детермінант, які формують цю спроможність.

2. Було здійснено розгляд методичних засад оцінювання конкурентних позицій фірм, вивчено потенціал використання як числових, так і нечислових способів визначення. Аргументовано на користь застосування сукупності методів, адже це уможливорює багатовимірний аналіз конкурентоспроможності, беручи до уваги як числові, так і суб'єктивні критерії.

3. Ключові чинники, які зумовлюють здатність виробників конкурувати на ринку, ідентифіковано наступним чином: просування інновацій та впровадження передових технічних рішень; забезпечення найвищих стандартів якості товарів та сервісу; здатність до швидкої перебудови та миттєвого реагування на трансформації; майстерне застосування стратегічного планування; включення до світових економічних процесів та налагодження транскордонної взаємодії; інвестування у потенціал персоналу; дотримання принципів довгострокової життєздатності; формування позитивного ділового середовища.

4. Позиції України у глобальному конкурентному ландшафті було проаналізовано за низкою індексів: Global Competitiveness Index – 85-та сходинка зі 141-ї держави; Business Competitiveness Index – 138-ма позиція серед 162 країн; Doing Business – 64-те місце зі 190-ти юрисдикцій; World Competitiveness Rankings – 58-ма позиція зі 134-х; Networked Readiness Index – 64-й рядок зі 134-х.

Виявлено, що бойові дії та пов'язані з ними обмеження істотно гальмують роботу українських виробничих підприємств, не лише перешкоджаючи їхній експансії на зовнішні ринки, а й заважаючи рентабельній та ефективній операційній діяльності у межах самої держави; запровадження концепцій Індустрії 4.0.

5. Для формування плану відродження конкурентних переваг українських товарів у повоєнний час, першочергову важливість надають усталеним методам укріплення позицій фірми. Це зокрема п'ять напрямків: концентрація зусиль на сильних сторонах, приваблення та збереження висококваліфікованих кадрів, максимальне спрямування діяльності на запити споживачів, раціоналізація витрат та експансія ділових операцій за межі вітчизняного ринку. Було досліджено, як саме бойові дії позначилися на умовах та методах впровадження будь-якого обраного курсу розвитку підприємства. Початково визначений шлях до зростання конкурентності може бути або доопрацьований, або кардинально переглянутий, чи ж скомпонований з іншими підходами для досягнення кращих результатів. Візуалізовано схему взаємодії конкурентних стратегій фірми та потенційні можливості їхнього взаємопідсилення (синергії).

6. В рамках нашого наукового пошуку було сконструйовано економетричну модель, яка ілюструє кореляцію між ВВП на душу населення у європейських державах станом на 2024 рік та рівнем їхньої інноваційної спроможності, зафіксованим у Європейському інноваційному огляді. Дані для дослідження отримано з офіційного сайту статистичної служби Європейського Союзу. Можемо констатувати, що збільшення інноваційної діяльності держави прямо спричинюватиме піднесення ВВП на одну особу.

7. Адаптація європейських набутків з метою посилення змагальності фірм виступає істотною рушійною силою в еволюції господарства. Застосування випробуваних методів та планів, що успішно довели свою вірогідність у державах Європи, відкриває для України змогу оптимізувати середовище для провадження діяльності та наростити свою частку на глобальній арені.

Ключові вектори подібної асиміляції охоплюють інсталяцію дієвих механізмів керівництва, мотивування винаходів, покращення ґатунку товарів і сервісів, а також модернізацію керівництва компаніями.

Неодмінним чинником є сприяння з боку влади ініціативам, скерованим на конструювання прихильного ділового клімату, який гарантує спроможність конкурувати та приваблювати капітал на тривалий термін.

Отримані у ході аналізу результати дозволили виробити певну сукупність пропозицій, спрямованих на посилення змагальності вітчизняних виробників. Щоб укріпити їхні позиції на глобальній арені, доцільно запровадити наступні кроки: спрямовувати фінансові ресурси на розвиток інновацій та наукових розробок, а саме – залучати кошти на інтеграцію передових технологій та створювати заохочення для бізнесів, котрі активно вкладають у новаторську діяльність; нарощувати потенціал людського капіталу через модернізацію системи здобуття професійних навичок та вдосконалення компетенцій персоналу, гарантуючи доступ до найсвіжіших знань та умінь; покращувати рівень якості товарів та сервісів шляхом запровадження відповідних нормативів і сертифікаційних процесів, а також оптимізації нагляду та виробничих етапів; підтримувати зовнішньоторговельну діяльність через формування схем допомоги експортерам та спрощення необхідних формальностей; налагоджувати закордонні зв'язки та взаємодіяти із провідними світовими суб'єктами у відповідних сферах, зокрема через участь у міжнародних презентаціях для збільшення видимості торгової марки та зміцнення довіри до підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Д. І., Стрілець В. Ю. Стратегічні інструменти формування конкурентної стратегії підприємства: досвід компанії «Sony Corporation». *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : матеріали XLVI Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік. (м. Полтава, 25–26 квітня 2023 року). ПУЕТ, 2023. С. 235-237. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13023> (дата звернення: 14.09.2024).
2. Ареф'єва О., Пілецька С., Лістрова М. Формування конкурентної стратегії підприємства в системі антикризового управління. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-35> (дата звернення: 14.09.2024).
3. Аржаннікова А. Р., Стрілець В. Ю. Особливості та проблеми розвитку інтернет-торгівлі в Україні у воєнний період. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава, ПУЕТ, 2024. С. 286-290. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/1443> (дата звернення: 21.08.2024).
4. Бельтюков Е. А., Некрасова Л. А. Конкурентна стратегія підприємства : сутність та формування на основі оцінки рівня конкурентоспроможності. *Економіка : реалії часу*. 2014. № 2 (12). С. 6–13.
5. Бендер К. В., Стрілець В. Ю. Електронна комерція як новітня форма ведення міжнародного бізнесу. *Наука і молодь*: збірник матеріалів ІХ Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 30 листопада 2023). Полтава, 2023. С. 527-531. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14445> (дата звернення: 14.09.2024).
6. Бергман Б. І., Стрілець В. Ю. Розвиток інтернет-торгівлі та її ефективність в умовах глобалізації міжнародних торговельних відносин. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної*

трансформації : матеріали наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 14 квітня 2023 р.) / за заг. ред. доц. В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 11-15. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13019> (дата звернення: 14.09.2024).

7. Богданова Н. В. Формування конкурентних стратегій підприємств рітейлінгу. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С.98-101.

8. Бортнік, С. М., Маленицький Д. С. Забезпечення конкурентної стратегії підприємства та підходи до її вивчення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. № 7. С. 40–44.

9. Варуша А. Р., Стрілець В. Ю. Вплив взаємовідносин України та Польщі на глобальну економічну безпеку. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава, ПУЕТ, 2024. С. 383-388. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14438> (дата звернення: 21.08.2024).

10. Варуша А. Р., Стрілець В. Ю. Застосування штучного інтелекту у навчанні здобувачів вищої освіти. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : тези доповідей XLVII Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2023 рік (м. Полтава, 25 квітня 2024 р.). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 51-53. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14175> (дата звернення: 21.08.2024).

11. Вербівська Л. В., Судук І. В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. *Молодий вчений*. 2017. № 10 (50). С. 827-833.

12. Вовк О. М., Ковальчук А. М. Стратегічне управління розвитком підприємств в умовах конкурентної економіки. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2019. № 1 (19). С. 20-32.

13. Гудзь О. Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. *Вісник Харківського національного технічного*

університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2015. № 161. С. 3-11.

14. Гудзь Ю. Ф. Особливості виходу українських переробних підприємств на європейські ринки в сучасних умовах. 2020. URL : https://www.researchgate.net/publication/341678861_OSOBLIVOSTI_VIHODU_UKRAINSKIH_PEREROBNIH_PIDPRIEMSTV_NA_EVROPEJSKI_RINKI_V_SUCASNIH_UMOVAN (дата звернення: 20.04.2024).

15. Денерт А. О. Вибір маркетингової стратегії діяльності підприємства у міжнародному середовищі. *Наука. Майбутнє: досягнення та перспективи*. 2020. № 7. С. 52–53.

16. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.04.2024).

17. ЄБРР. Проблеми та потреби МСБ майже через рік після початку війни: витяги з комплексного дослідження ринку малого та середнього бізнесу в Україні. URL : <https://www.merezha.ua/reports/2023/Challenges-and-Needs-of-SMEs-in-War-Time.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).

18. Євтушенко Н. О., Гончар Д. К. Механізм управління конкурентоспроможністю підприємств України. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 1 (35). С 16-21.

19. Євтушенко Н.О., Зазимко А.А. Управління конкурентними перевагами підприємства в кризових умовах. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 4 (38). С. 37- 41.

20. Євтушенко Н. О., Пільник Т. А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність, підходи та принципи формування. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2022. № 3-4. С. 29-34.

21. Заїка А. В., Стрілець В. Ю. Побудова ефективної логістичної системи для України в умовах бар'єрів воєнного стану. *Наука і молодь: збірник матеріалів ІХ Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Полтава, 30 листопада 2023). Полтава, 2023. С. 531-535. URL : <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/1444> (дата звернення: 14.09.2024).

22. Заїка В. Ю, Стрілець В. Ю. Трансформаційні процеси світового ринку праці. *«Наука і молодь»*: збірник матеріалів ІХ Міжнародної молодіжної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 30 листопада 2023). Полтава, 2023. С. 535-540. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14443> (дата звернення: 14.09.2024).
23. Зборик Д. С., Стрілець В. Ю. Проблеми та потреби підприємництва України в умовах кризового економічного середовища. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава, ПУЕТ, 2024. С. 305-309 <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14440> (дата звернення: 14.09.2024).
24. Звіт незалежного аудитора щодо фінансової звітності ТОВ «ДОМІНІК Ко» станом на 31.12.2023 року. *Полтавське бюро судово-економічної експертизи та аудиту*. 52 с.
25. Звіт про управління ТОВ «Домінік Ко» 2023. URL : https://dominik.ua/wp-content/uploads/2024/04/zvit-_pro_upravlinnya_za_2023_year.pdf (дата звернення: 01.04.2024)
26. Карпенко Н. В., Педченко Н. С., Іваннікова М. М., Бірта Г. О., Стрілець В. Ю. Емпіричні методи наукового дослідження – теорія і практичний досвід. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. №4 (114). С. 102-108. URL : <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/view/74> (дата звернення: 14.09.2024).
27. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу : Пер. з англ. К. : Науковий світ, 2020. 880 с.
28. Кузнецова, І. О., Горбатюк, В. В. Сучасні підходи до формування конкурентної стратегії підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 3-4 (74-75). С. 109–120.
29. Калініченко О.В. Мікроекономіка: навчальний посібник / О.В. Калініченко, Л.М. Березіна; МОН України. - К.: ЦУЛ, Книга, 2008. -412 с.
30. Кустріч Л. О. Маркетингова конкурентна стратегія як необхідний елемент

системи управління підприємством. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 33. С. 112-116.

31. Матюшко Я. Б., Стрілець В. Ю. Міжнародний маркетинг транснаціональних корпорацій у фокусі глобального процесу регіоналізації. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації* : матеріали наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 14 квітня 2023 р.) / за заг. ред. доц. В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 39-43. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13022> (дата звернення: 14.09.2024).

32. Мельничук О. О. Конкурентна стратегія як основний напрямок стратегічного управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 1(2). С.181-185.

33. Міністерство економіки України. Україна в 2022 році експортувала майже 100 млн тонн товарів. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=1487b1f5-eeb7-4946-b9c8-3370f20568a2&title=UkraineV2022RotsiEksportovala> (дата звернення: 20.04.2024).

34. Моршна В. В., Стрілець В. Ю. Формування конкурентної стратегії вітчизняних підприємств в умовах війни (за матеріалами ТОВ «Домінік Ко»). *Наука і молодь в XXI сторіччі*: матеріали молодіжній науково-практичній інтернет-конференції (м. Полтава, 28 листопада 2024 року). Полтава, 2024. С. 564-567.

35. Науменко Д. О., Стрілець В. Ю. Стратегії розвитку національних економік в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації* : матеріали наукової конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 14 квітня 2023 р.) / за заг. ред. доц. В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 43-47. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13020> (дата звернення: 14.09.2024).

36. Павлюк Л. В., Савош Л. В. Поняття та значення бізнес-планування для сучасних підприємств. *Економічні науки. Серія : Регіональна економіка*. 2022. № 19. С. 205-209.

37. Паламарчук О., Кузнєцова Т. Стратегії міжнародного бізнесу для

підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств. *Університетський економічний вісник Переяславського університету ім. Г. Сковороди*. 2022. № 54. С. 45-53.

38. Пащук Л. В., Свищук І. Л. Вибір конкурентних стратегій на міжнародних ринках одягу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 23. URL : https://www.researchgate.net/publication/373559807_VIBIR_KONKURENTNIH_STRATEGIJ_NA_MIZNARODNIH_RINKAH_ODAGU (дата звернення: 14.09.2024).

39. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Тараненко В.Є., Черба В. М., Корягіна Т. В. Системний аналіз сприятливості зовнішнього середовища для формування житлового фонду соціального призначення. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. № 9 (267). С. 88-99.

40. Педченко Н. С., Бірта Г. О., Стрілець В. Ю., Карпенко Н. В., Іваннікова М. М. Математичні методи та методи статистичної обробки інформації у методології наукових досліджень. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. № 3 (113). С. 89-95. URL : <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/278> (дата звернення: 14.09.2024).

41. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Франко Л. С. Макроконкурентна парадигма інноваційного розвитку національної економіки. *Наукові перспективи*. 2022. № 1 (19). С. 351-360. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1019> (дата звернення: 10.09.2024).

42. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Франко Л. С. Міжнародний досвід державної підтримки діджиталізації малого та середнього підприємництва : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2022. 141 с.

43. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Яріш О. В., Сокіл А. А., Муха М. Ю. Державна підтримка відновлення малого підприємництва в Україні у післявоєнний період: галузевий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. 2023. № 57. С. 37-47. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2023/57-2023/7.pdf> (дата звернення: 02.06.2024).

44. Пожар А., Стрілець В., Франко Л., Флегантова А., Туль С., Єжелій Ю. Монетарна політика в умовах війни: український та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. № 2 (112). С. 102-108.
45. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер [пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський]. - К.: Основи, 1998. - 390 с.
46. Семів Г. О., Семів С. Р., Чех М. М. Оцінювання стану конкурентного середовища на українському ринку світлих нафтопродуктів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. 27 (7) 118-121.
47. Сичук Д. Л., Стрілець В. Ю. Вихід бізнесу на міжнародний ринок: європейський досвід Нідерландів для України. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : тези доповідей XLVII Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2023 рік (м. Полтава, 25 квітня 2024 р.). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 289-291. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14177> (дата звернення: 14.09.2024).
48. Статут ТОВ «Домінік Ко». URL: <https://dominik.ua/wp-content/uploads/2019/07/statut-pat-pk.pdf> (дата звернення: 01.04.2024)
49. Стрілець В, Ю., Бабко М. Ю. Драйвери розвитку експортно-імпоротної діяльності українських підприємств. *Актуальні проблеми теорії та практики міжнародних економічних відносин в умовах глобальної трансформації* : матеріали наукової конференції студентів та молодих учених спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини (м. Полтава, 6 грудня 2021 року) / за заг. ред. В. Ю. Стрілець. С. 5-9. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/11594> (дата звернення: 14.09.2024).
50. Стрілець В. Ю. Роль державно-приватного партнерства у інтеграції бізнесу та освіти в європейський цифровий ринок. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 350-353. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14174> (дата звернення: 14.09.2024).

51. Стрілець В. Ю., Соколівський В. Р., Сокіл А. А. Новітній підхід до класифікації зелених інновацій в бізнесі. *Current challenges of science and education: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15-17.01.2024 року, м. Берлін, Німеччина. Берлін, 2024. С. 556-559. URL : <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/01/CURRENT-CHALLENGES-OF-SCIENCE-AND-EDUCATION-15-17.01.24.pdf>* (дата звернення: 14.09.2024).
52. Стрілець В. Ю., Гаращенко Б. В., Соколовський В. Р. Зелені інновації як каталізатор інноваційних змін в системі управління підприємством. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2023. № 48. С. 76-81. URL : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/48_2023ua/16.pdf (дата звернення: 10.09.2024).
53. Стрілець В. Ю., Гаращенко Б. В., Соколовський В. Р., Аржаннікова А. С. Сучасні тренди та перспективи інтернет-торгівлі як інструменту стратегічного розвитку підприємств в умовах глобалізації. *Підприємництво та інновації. Видавничий дім «Гельветика»*. 2024. № 32. С. 239-245. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14167> (дата звернення: 14.09.2024).
54. Стрілець В. Ю., Материнко В. О., Сокіл А. А. Посередницькі механізми реконфігурації можливостей цифрових платформ для створення інноваційних бізнес-моделей МСП. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 73. С. 101–106. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2023/73_2023/20.pdf (дата звернення: 02.06.2024).
55. Стрілець В. Ю., Пожар А. А., Флегантова А. А., Франко Л. Ю., Єжелій Ю. О., Зборик Д. С. Цифровізація як інструмент побудови інноваційної стратегії розвитку бізнесу країн ЄС в умовах адаптації до кризових тенденцій міжнародної економіки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2024. № 3 (113). С. 80-88.
56. Таран-Лала О. М., Кондратович С. С. Оцінка ефективності стратегічного управління товарним асортиментом підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. URL : <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.8> (дата звернення: 02.06.2024).
57. Туменко Ю. Є., Стрілець В. Ю. Вплив пандемії COVID-19 на міжнародну торгівлю країн: досвід США. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення*

якості освіти у XXI столітті : тези доповідей XLV Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2021 рік (м. Полтава, 13–14 квітня 2022 р.). Полтава : ПУЕТ, 2022. Ч. 1. С. 265–267. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/13035> (дата звернення: 14.09.2024).

58. Феодосьєв М. В., Стрілець В. Ю. Фактори впливу на залучення прямих іноземних інвестицій економіку України. *Вплив глобалізаційних процесів та цифрової трансформації на формування міжнародного економічного клімату та фінансової екосистеми*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 28 березня 2024 року). Полтава, ПУЕТ, 2024. С. 57-61. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14439> (дата звернення: 14.09.2024).

59. Фінансова звітність ТОВ «Домінік Ко». URL : https://clarity-project.info/edr/00382208/finances?current_year=2023#google_vignette (дата звернення: 01.04.2024)

60. Чала Ю. В. Специфічні проблеми міжнародної реклами та рекомендації щодо їх вирішення. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Т. 2014. Т. 19. № 1/1. С. 70-79.

61. Чебан А. С., Аверіхіна Т. В. Формування рекламної стратегії підприємства при виході на зовнішній ринок. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7 (1). С. 4-7.

62. Чухрай Н. І., Сухомлин Л. Є. Проблеми виходу Українських підприємств на європейський ринок. *Національний університет «Львівська політехніка»*. 2010. С. 90-94.

63. Шинкаренко Ю. О. Фактори формування конкурентної стратегії підприємства в умовах кризових тенденцій в економіці. *Сучасні підходи до креативного управління економічними процесами: V Міжнародна науково-практична конференція* (11-12 квітня 2024 року, Київ). М.Київ: НАУ. С. 239-241.

64. Agirre E., Mar D., Grewal D., de Ruyter K., Vetlesen M. Unlocking the personalization paradox: The impact of information collection and trust-building strategies on online advertising effectiveness. *Journal of Retailing*. 2015. № 91(1). P. 34-49.

65. Alsakaf Hind, Strilets V. Yu. Exploring Apple's Strategic Landscape: A PEST Analysis Perspective. The impact of globalization processes and digital transformation on

the formation of the international economic climate and financial ecosystem : materials of international scientific and practical Internet Conference (Poltava, March 28, 2024). Poltava: PUET, 2024. P. 39-43. URL <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/14436> (дата звернення: 21.08.2024).

66. Ansoff I. Strategic Management. Business & Economics, 1979. 236 p.
67. Azzari V., Zambaldi F., Guisconi L. A., Rodrigues J. M., Scornavacca E. The impact of brand origin during an economic downturn: Evidence from a developing market. *Journal of International Marketing*. 2023. № 31 (2). Pp. 25-42.
68. Bataineh H., Abbadi S.S., Alabood E. and Alkurdi A. The effect of intellectual capital on firm performance: the mediating role of family management. *J. Islam. Account. Bus. Res.* 2022. № 13 (5). P. 845-863.
69. Bleier A., Eisenbeiss M. Personalized online advertising effectiveness: The interplay of what, when, and where. *Marketing Science*. 2015. Vol. 34 (5). Pp. 669-688.
70. David F. Strategic management concepts and cases. Pearson College Div; 13th edition, 2020. 704 pp.
71. Deineha O., Chymosh K., Kobylinska T., Nazarov O., Liapa M. and Sapotnitska N. Adaptive Management of Transport Logistics in Agricultural Enterprises. *J. Agric. Crops*. 2022. № 8 (1). P. 20-26.
72. Dooranov A., Orozalieva A., Parmanasova A., Katan V., Horiashchenko Y. and Nagornyi Y. Estimation and stimulation of export potential of the innovatively active enterprise based on economic and mathematical modelling. *Acta Innov.* 2021. № 41. P. 56-64.
73. Evans J. R., Berman B. Marketing. Macmillan Pub. Co., 1990. 889 p.
74. Frolov S., Strilets V., Datsenko V., Tymoshenko O. and Yatsko M. (2022). State support for the digitalization of SMEs in European countries. *Problems and Perspectives in Management*, 20(4), 290–305. URL : [https://doi.org/10.21511/ppm.20\(4\).2022.22](https://doi.org/10.21511/ppm.20(4).2022.22) (дата звернення: 02.06.2024).
75. Golovchenko O., Saiensus M., Sorokoumov G., Onofriichuk O., Zubko O., Liu L. Management of Efficiency and Competitiveness of Enterprises. *Econ. Aff.* 2022. № 67 (03). Pp. 317-326.
76. Hill C. W. L. International Business: Competing in the Global Marketplace.

McGraw-Hill Education, 2017. 302 p.

77. Hu M.K., Kee D.M.H. Fostering sustainability: reinventing SME strategy in the new normal. *Foresight*. 2022. № 24 (3-4). P. 301-318.

78. Ihnatenko M., Marmul L., Romaniuk I. Development of competitive strategies by enterprises in the globalization of market. *University Economic Bulletin*. 2023. № 57. Pp. 45-51.

79. Katoch S., Singh R. Export Competitiveness of Dry Onion with Reference to India. *Econ. Aff.* 2021. № 66 (04). P. 629-633

80. Mulligan A. The future of research revealed. URL : <https://www.elsevier.com/connect/research-futures-2022> (дата звернення 20.04.2022).

81. OECD. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. OECD Publishing, Paris, 2024. URL : <https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk> (дата звернення: 21.08.2024)

82. Porter M. E. Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors. New York: Free Press, 1980. 350 p.

83. Qu Y., Cie'slik A., Fang Sh., Qing Yu. The role of online interaction in user stickiness of social commerce: The shopping value perspective. *Digital Business*. 2023. № 3 (2). URL : <https://doi.org/10.1016/j.digbus.2023.100061> (дата звернення: 21.08.2024)

84. Rambe R., Khaola. R. The impact of innovation on agribusiness competitiveness: the mediating role of technology transfer and productivity. *Eur. J. Innov. Manag.* 2022. № 25 (3). P. 741-773.

85. Sadchenko O., Lagodiienko V., Novykova I., Feshchenko O., Ruzhynska N. and Bogdanov O. Marketing Tools in Stimulating Innovative Activity of Enterprises. *Int. J. Manag.* 2020. № 11 (6). P. 241-251.

86. Saji T. G. Does Economic Integration Really Improve Trade Competitiveness? The Case of BRICS. *Econ. Aff.* 2019. № 64 (3). P. 469-480.

87. Strilets V., Franko L., Dykha M., Ivanov M. and Rybina L. The influence of innovative development in the EU countries and Ukraine on the competitiveness of national economies: A comparative analysis. 2024. *Problems and Perspectives in Management*. № 22 (2). P. 1-16.

88. Strilets V., Frolov S., Datsenko V., Tymoshenko O. and Yatsko M. State support for the digitalization of SMEs in European countries. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. № 20 (4). P. 290-305.

89. Winzar H., Baumann C., Soboleva A., Park S. H., Pitt D. Competitive Productivity (CP) as an emergent phenomenon: Methods for modelling micro, meso, and macro levels. *Int. J. Hosp. Manag.* 2022. № 105. P. 103.

90. Yan X., Duan G. The Real-Time Prediction of Product Quality Based on the Equipment Parameters in a Smart Factory. *Processes*. 2022. № 10 (5). P. 967.

Додаток А

Таблиця 1

Дані, використані для побудови регресійної моделі

Назва країни	ВВП на душу населення у 2024 р., млн. дол. США	Індекс інновацій
Albania	10011,62799	42,65812413
Austria	56833,19605	128,3154689
Belgium	55954,61063	138,0547009
Bulgaria	17412,41151	51,5620367
Bosnia and Herzegovina	8957,372942	28,92396051
Switzerland	103669,872	157,3744003
Cyprus	38654,16797	94,707877
Czechia	31706,62342	90,77475038
Germany	55800,21945	125,1332533
Denmark	71851,75621	151,951095
Spain	35297,0095	104,323666
Estonia	31170,09151	118,0164531
Finland	53188,61862	141,1291854
France	46150,48769	122,3024921
United Kingdom	52636,78659	141,3564546
Greece	24752,10684	85,3295911
Croatia	23931,45284	80,61221282
Hungary	23310,75127	78,25032164
Ireland	107316,3373	138,6321429
Iceland	82703,85799	126,2861959
Italy	40226,04724	104,7315079
Lithuania	29386,28784	91,17978602
Luxembourg	137516,5873	128,8876728
Latvia	23367,59868	63,86412783
Moldova	7617,516131	21,37614494
North Macedonia	9310,0279	45,00656949
Malta	42347,30739	106,9839551
Montenegro	12935,45227	51,02358912
Netherlands	68218,7261	145,3160408
Norway	86809,72469	136,9526619
Poland	25022,67164	74,16340931
Portugal	28844,49792	102,1591355
Romania	20072,40792	42,39596362
Serbia	13523,72468	57,94131201
Slovak Republic	26147,90284	70,51709417
Slovenia	34089,35277	106,5745455
Sweden	57723,2345	155,4564096
Turkiye	15473,28726	65,33546594
Ukraine	5389,473145	32,64014234

